

Inhoud

Lijst van tabellen en figuren	11
Lijst van gebruikte afkortingen	17
Inleiding	19
1. De betekenis van persoonlijke relaties voor het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongeren	23
<i>Hanne Op de Beeck</i>	
1. Inleiding	23
2. Gaat het goed met de Vlaamse jongeren?	23
2.1 Overzicht welzijnsonderzoek bij Vlaamse jongeren	23
2.2 Vlaamse jongeren in de wereld	24
3. Zelfwaardering	25
3.1 Leeftijds- en geslachtsverschillen in het zelfwaardegevoel	25
3.2 Theoretische aspecten	26
4. Relaties	27
4.1 Ouders versus leeftijdsgenoten	27
4.2 Leerkrachten	29
5. Onderzoeksopzet	30
6. Methode	31
6.1 Analyse op databank van JOP-monitor 1	31
6.2 Analyse op databank van 'Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en Geteld'	32

7.	Resultaten	33
7.1	Significante anderen	33
7.2	Geslachtsverschillen	34
7.3	Leeftijdsverschillen	36
7.4	Verschillen in onderwijsvorm	39
8.	Discussie	42
8.1	Rol van vader en moeder	43
8.2	Rol van vriend(inn)en	43
8.3	Rol van leerkracht	44
9.	Conclusie	44
	Bibliografie	45
10.	Bijlage	49
10.1	JOP-monitor 1: gebruikte schalen	49
10.2	'Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en Geteld': gebruikte schalen	50
2.	Het schoolwelbevinden in het secundair onderwijs. Diversiteit in beïnvloedende factoren	51
	<i>Nicole Vettenburg, Veerle Vyverman en Ruben Brondeel</i>	
1.	Inleiding	51
2.	Literatuurgegevens omtrent beïnvloedende factoren van schoolwelbevinden	52
2.1	De jongere en zijn schoolwelbevinden	52
2.1.1	Leeftijd en geslacht	52
2.1.2	Het algemeen welbevinden	52
2.2	De jongere in zijn context en schoolwelbevinden	53
2.2.1	Gezinsfactoren	53
2.2.2	Schoolfactoren	55
2.2.3	Vrienden	56
2.2.4	Activiteiten buiten de school	56
3.	Het onderzoek	56
4.	Resultaten	58
4.1	Enkele beschrijvende gegevens	58
4.2	Analyses per dimensie van schoolwelbevinden	60
4.2.1	Schoolwelbevinden naar leerinhoud	60
4.2.2	Schoolbeleving	61
4.2.3	Relatie met de leerkrachten	63
4.2.4	Algemeen schoolwelbevinden	65
4.3	Belang van het toekomstperspectief	66

5.	Besluiten en bespreking	67
5.1	Schoolwelbevinden en geslacht	68
5.2	Schoolwelbevinden en onderwijsvorm	69
5.3	Schoolwelbevinden en sociale klasse	70
	Bibliografie	72
6.	Bijlage	74
6.1	JOP-monitor 1: gebruikte schalen	74
3.	Onveiligheidsgevoelens van jongeren onderzocht	77
	<i>Diederik Cops</i>	
1.	Inleiding	77
2.	Onveiligheidsgevoelens als sociaal fenomeen	77
2.1	Van individueel naar sociaal fenomeen	77
2.2	Oorzaken van onveiligheidsgevoelens	78
2.2.1	Onveiligheidsgevoelens: angst voor slachtofferschap...	78
2.2.2	... Of meer. Een nieuwe conceptualisering van het onveiligheidsgevoel	79
3.	Jongeren en onveiligheid: een overzicht van recent onderzoek	80
3.1	Onveiligheidsgevoelens bij jongeren	80
3.2	Determinanten van onveiligheidsgevoelens	81
4.	Analyse van gegevens uit de JOP-monitor 1	86
4.1	Probleemstelling en doelstellingen	86
4.2	Methode	87
4.3	Resultaten	87
4.3.1	Bivariate analyses	87
4.3.2	Multivariate analyses	90
4.4	Discussie	93
5.	Conclusie	97
	Bibliografie	98
6.	Bijlage	101
6.1	JOP-monitor 1: gebruikte schalen	101
4.	Genderverschillen in de groei naar democratisch burgerschap	105
	<i>Mark Elchardus en Bram Vanhoutte</i>	
1.	Politieke participatie: een kwestie van leeftijd?	105

2.	Verschillen naar leeftijd, een interpretatiesleutel	106
3.	Genderverschillen?	107
4.	De bereidheid te stemmen	108
4.1	Jongeren versus de rest van de bevolking	109
4.2	Genderverschillen in adolescentie en laatadolescentie	110
5.	Alternatieve politieke acties	112
5.1	Jongeren versus de rest van de bevolking	113
5.2	Genderverschillen in adolescentie en laatadolescentie	116
6.	Belangstelling voor politiek	118
6.1	Jongeren versus de rest van de bevolking	118
6.2	Genderverschillen in adolescentie en laatadolescentie	121
7.	Extreem stemgedrag	123
7.1	Jongeren versus de rest van de bevolking	123
7.2	Genderverschillen in adolescentie en laatadolescentie	125
8.	Besluiten	126
	Bibliografie	127
9.	Bijlage: databanken	129
9.1	Jongerenenquêtes	129
9.2	Enquêtes over de volledige Vlaamse bevolking	130
9.3	Internationale surveys	132
5.	Onderwijsvorm en de groei naar democratisch burgerschap	133
	<i>Mark Elchardus en Bram Vanhoutte</i>	
1.	Onderwijsvorm en burgerschap	134
2.	De bereidheid te stemmen	136
3.	Alternatieve politieke acties	139
4.	Belangstelling voor politiek	142
5.	Extremistisch stemgedrag	145
6.	Besluit	147
	Bibliografie	149
6.	Jongeren en ICT: een divers publiek	151
	<i>Tom Boonaert en Nicole Vettenburg</i>	
1.	Inleiding	151

2.	Jongeren en ICT	151
2.1	Beleidsniveau	152
2.2	Academische wereld	153
2.2.1	Enkele cijfergegevens	153
2.2.2	De eerste en tweede digitale kloof	154
2.2.3	On en/of Off	155
3.	Methodologie	156
3.1	Databanken	156
3.2	Onderzoeksvragen	157
4.	Resultaten	157
4.1	Internet: een zaak voor iedereen?	157
4.2	Internet: een toegankelijk medium?	160
4.3	Internet: een gedifferentieerd gebruik?	161
5.	Discussie en besluiten	168
5.1	Resultaten	168
5.2	Reflectie	169
5.2.1	Toegang en gebruik	169
5.2.2	De digitale kloof	170
5.3	Verder onderzoek en beperkingen	172
	Bibliografie	172
7.	Levenslooperspectieven van jongeren	175
	<i>Mark Elchardus, Lilith Roggemans en Cindy Rombauts</i>	
1.	Levensloopverwachtingen	175
2.	Gezin en ego	177
3.	Twee levenspaden	179
4.	De invloed van waarden	189
5.	Besluit	194
	Bibliografie	196
8.	Jongeren binnenstebuiten. Belangrijkste bevindingen en reflecties	201
	<i>Nicole Vettenburg, Johan Deklerck en Jessy Siongers</i>	
1.	Inleiding	201
2.	Overzicht van de belangrijkste bevindingen per item	201

2.1	De betekenis van persoonlijke relaties voor het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongeren	201
2.2	Het schoolwelbevinden in het secundair onderwijs. Diversiteit in beïnvloedende factoren	202
2.3	Onveiligheidsgevoelens van jongeren onderzocht	204
2.4	Groei naar democratisch burgerschap	205
2.4.1	Gendersverschillen	205
2.4.2	Verschillen naar onderwijsvorm	206
2.5	Jongeren en ICT: een divers publiek	208
2.6	Levensloopperspectieven van jongeren	209
3.	Tendensen naar geslacht, onderwijsvorm en leeftijd	210
3.1	Geslacht	211
3.2	Onderwijsvorm	212
3.3	Leeftijd	213
4.	Reflecties	214
	Bibliografie	217

Lijst van tabellen en figuren

Tabellen

Hoofdstuk 1

Tabel 1.1.	Zelfwaardegevoel van jongeren naar relaties met significante anderen (multivariate regressie)	33
Tabel 1.2.	Zelfwaardegevoel van jongeren naar relaties met significante anderen, inclusief aantal beste/echte vriend(inn)en (multivariate regressie)	33
Tabel 1.3.	Zelfwaardegevoel naar relatie met vader per geslacht (partiële correlatie)	34
Tabel 1.4.	Zelfwaardegevoel naar relatie met moeder per geslacht (partiële correlatie)	34
Tabel 1.5.	Zelfwaardegevoel naar aantal beste/echte vriend(inn)en per geslacht (partiële correlatie)	35
Tabel 1.6.	Zelfwaardegevoel naar relatie met leerkracht per geslacht (partiële correlatie)	35
Tabel 1.7.	Zelfwaardegevoel naar relaties per geslacht (General Linear Model)	36
Tabel 1.8.	Zelfwaardegevoel naar relatie vader per leeftijd (partiële correlatie)	36
Tabel 1.9.	Zelfwaardegevoel naar relatie moeder per leeftijd (partiële correlatie)	37
Tabel 1.10.	Zelfwaardegevoel naar aantal beste/echte vriend(inn)en per leeftijd (partiële correlatie)	37
Tabel 1.11.	Zelfwaardegevoel naar relatie met leerkracht per leeftijd (partiële correlatie)	37
Tabel 1.12.	Zelfwaardegevoel naar relaties per leeftijd (General Linear Model)	38
Tabel 1.13.	Zelfwaardegevoel naar relatie met vader per onderwijsvorm (partiële correlatie)	39

Tabel 1.14.	Zelfwaardegevoel naar relatie met moeder per onderwijsvorm (partiële correlatie)	39
Tabel 1.15.	Zelfwaardegevoel naar aantal beste/echte vriend(inn)en per onderwijsvorm (partiële correlatie)	40
Tabel 1.16.	Zelfwaardegevoel naar relatie met leerkracht per onderwijsvorm (partiële correlatie)	40
Tabel 1.17A, B, C.	Zelfwaardegevoel naar relaties per onderwijsvorm (General Linear Model)	41-42

Hoofdstuk 2

Tabel 2.1.	Principale componentenanalyse op items schoolwelbevinden van leerlingen (varimax rotatie, N = 1088)	57
Tabel 2.2.	Schoolwelbevinden naar leerinhoud: bètacoëfficiënten van de meervoudige regressieanalyses	60
Tabel 2.3.	Schoolbeleving: bètacoëfficiënten van de meervoudige regressieanalyses	62
Tabel 2.4.	Relatie met de leerkrachten: bètacoëfficiënten van de meervoudige regressieanalyses	64
Tabel 2.5.	Algemeen schoolwelbevinden: bètacoëfficiënten van de meervoudige regressieanalyses	65
Tabel 2.6.	Negatief toekomstperspectief: bètacoëfficiënten van de meervoudige regressieanalyses (N = 1201)	67

Hoofdstuk 3

Tabel 3.1.	Bivariate correlatiecoëfficiënten met de schaal voor onveiligheidsgevoelens bij 14- tot 25-jarigen	88
Tabel 3.2.	Gemiddelde scores op de schaal voor onveiligheidsgevoelens (somschaal 0 tot 100) bij de 14- tot 25-jarigen	89
Tabel 3.3.	Onveiligheidsgevoelens: meervoudige lineaire regressieanalyse bij de 14- tot 18-jarigen (N = 1134)	91
Tabel 3.4.	Onveiligheidsgevoelens: meervoudige lineaire regressieanalyse bij de 19- tot 25-jarigen (N = 1369)	92

Hoofdstuk 4

Tabel 4.1.	Geldige stemintentie van jongvolwassenen tegenover oudere leeftijdsgroepen in percentages (N = 13944)	110
Tabel 4.2.	Gemiddelde geldige stemintentie bij Vlaamse mannen en vrouwen volgens leeftijd tussen 14 en 36 jaar oud in percentages (N = 27419)	111

Tabel 4.3.	Deelname aan alternatieve politieke acties in het afgelopen jaar van jongvolwassenen tegenover oudere leeftijdsgroepen in percentages (N = 4537)	113
Tabel 4.4.	Ondertekenen van petitie in het laatste jaar van Vlamingen tegenover buurregio's in percentages (N = 20726)	116
Tabel 4.5.	Petitie, betoging en boycot volgens leeftijd bij Vlaamse mannen en vrouwen tussen 14 en 25 jaar oud in percentages (N = 2502)	117
Tabel 4.6.	Politieke interesse van jongvolwassenen tegenover oudere leeftijdsgroepen (schaalscores) (N = 6494)	119
Tabel 4.7.	Politieke interesse van Vlamingen tegenover buurregio's per leeftijdscategorie (schaalscores) (N = 20549)	120
Tabel 4.8.	Percentages en schaalgegevens politieke interesse in JOP-monitor 1	122
Tabel 4.9.	Gemiddelde politieke interesse bij Vlaamse mannen en vrouwen over leeftijd tussen 14 en 25 jaar oud (schaalscores) (N = 4272)	123
Tabel 4.10.	Effectief extremistisch stemgedrag van jongvolwassenen tegenover oudere leeftijdsgroepen in percentage van de geldige stemintenties (N = 8328)	124
Tabel 4.11.	Gemiddeld percentage VB-stemmers bij Vlaamse mannen en vrouwen over leeftijd van 14 tot 36 jaar in percentage van de geldige stemintenties (N = 3554)	126

Hoofdstuk 5

Tabel 5.1.	Gemiddelde geldige stemintentie bij Vlaamse jongeren tussen 14 en 36 jaar volgens onderwijsvorm en leeftijd in percentages (N = 27419)	138
Tabel 5.2.	Ondertekenen van een petitie in het laatste jaar bij Vlaamse jongeren volgens onderwijsvorm en leeftijd in percentages (N = 2503)	140
Tabel 5.3.	Politieke interesse – percentages en schaalgegevens (N = 2503)	143
Tabel 5.4.	Gemiddelde politieke interesse bij Vlaamse jongeren volgens onderwijsvorm en leeftijd tussen 14 en 25 jaar (schaalscores) (N = 3815)	144
Tabel 5.5.	Gemiddelde stemintentie voor het Vlaams Belang volgens leeftijd en onderwijsvorm in percentages (N = 4121)	147

Hoofdstuk 6

Tabel 6.1.	Het aantal jongeren met thuis internettoegang volgens de verschillende databanken (in percentages)	158
Tabel 6.2.	Geëxponentieerde bèta-coëfficiënten van de logistische regressie met als afhankelijke internettoegang bij 14- tot 25-jarigen (N = 2520)	159

Tabel 6.3.	Het aantal jongeren met toegang op eigen kamer en het aantal jongeren met toegang ergens anders in huis (in percentages)	160
Tabel 6.4.	Het aantal 18- tot 25-jarigen die buitenshuis internettoegang gehad heeft tijdens de laatste 3 maanden (N = 196) (in percentage)	161
Tabel 6.5.	De mate en de aard van het internetgebruik bij 14- tot 25-jarigen (min. N = 2458; max. N = 2486) (in percentages)	162
Tabel 6.6.	De aard van internettoepassingen bij 14- tot 25-jarigen (N = 484) (in percentages)	163
Tabel 6.7.	Bèta-coëfficiënten uit meervoudige regressie met als afhankelijke het algemeen internetgebruik bij 14- tot 25-jarigen (N = 2071)	164
Tabel 6.8.	Het gedifferentieerd internetgebruik bij 14- tot 25-jarigen aan de hand van een factoranalyse met varimax rotatie	165
Tabel 6.9.	Bèta-coëfficiënten uit meervoudige regressies bij de verschillende functies van internetgebruik bij 14- tot 25-jarigen	167

Hoofdstuk 7

Tabel 7.1.	Opsomming van de domeinen van toekomstperspectieven volgens een aantal auteurs	177
Tabel 7.2.	Het toekomstige belang van mensen of groepen van mensen voor jongvolwassenen in percentages (N = 2747)	180
Tabel 7.3.	Domeinen en hun belang in het leven van jongvolwassenen (zeer belangrijk en belangrijk samengevoegd) naar regio's in percentages (N = 1912)	180
Tabel 7.4.	De toekomstige vrijetijdsbesteding van jongvolwassenen in percentages (N = 2773)	181
Tabel 7.5.	De levensstijl van jongvolwassenen in percentages (N = 2779)	182
Tabel 7.6.	Principale componentenanalyse voor het belang van bepaalde groepen van mensen in de toekomst van jongvolwassenen (varimax rotatie, N = 2747)	183
Tabel 7.7.	Principale componentenanalyse voor de toekomstige vrijetijdsbesteding van jongvolwassenen (oblieke rotatie, N = 2747)	184
Tabel 7.8.	Principale componentenanalyse voor de levensstijl van jongvolwassenen (oblieke rotatie, N = 2747)	185
Tabel 7.9.	Tweede orde principale componentenanalyse voor levensloop-perspectieven (oblieke rotatie, N = 2747)	186
Tabel 7.10.	Clusteranalyse voor de dimensies familiepad en egopad (N = 2596)	188
Tabel 7.11.	Procentuele verdeling en schaalparameters voor de zelfontplooiingsschaal (N = 2998)	191
Tabel 7.12A.	Meervoudige lineaire regressie: predictoren van het familiegeoriënteerd levenspad (N = 2154)	193

Tabel 7.12B. Meervoudige lineaire regressie: predictoren van het ego-georiënteerd levenspad (N = 2154)	194
--	-----

Figuren

Hoofdstuk 2

Figuur 2.1. Welbevinden over leerinhoud (WBLI), schoolbeleving (SB), relatie met leerkrachten (RLKR) en het algemeen schoolwelbevinden (ASWB): vierdeling van schoolscores (L = 1-1.99; ML = 2-2.99; MH = 3-3.99; H = 4-5)	59
Figuur 2.2. Relatie schoolbeleving en zelfbeeld: interactie-effect naar geslacht	63
Figuur 2.3. Relatie schoolwelbevinden en onveiligheidsgevoelens: interactie-effect naar onderwijsvorm	66

Hoofdstuk 4

Figuur 4.1. Geldige stemintentie van jongvolwassenen tegenover oudere leeftijdsgroepen in percentages (N = 13944)	109
Figuur 4.2. Gemiddelde geldige stemintentie bij Vlaamse mannen en vrouwen volgens leeftijd tussen 14 en 36 jaar in percentages (N = 27419)	111
Figuur 4.3. Deelname aan alternatieve politieke acties in het afgelopen jaar van jongvolwassenen tegenover oudere leeftijdsgroepen in percentages (N = 4537)	114
Figuur 4.4. Ondertekenen van petitie in het laatste jaar van Vlamingen tegenover buurregio's in percentages (N = 20726)	115
Figuur 4.5. Petitie, betoging en boycot volgens leeftijd bij Vlaamse mannen en vrouwen tussen 14 en 25 jaar oud in percentages (N = 2502)	116
Figuur 4.6. Politieke interesse van jongvolwassenen tegenover oudere leeftijdsgroepen (schaalscores) (N = 6494)	119
Figuur 4.7. Politieke interesse van Vlamingen tegenover buurregio's per leeftijdscategorie (schaalscores) (N = 20549)	120
Figuur 4.8. Gemiddelde politieke interesse bij Vlaamse mannen en vrouwen over leeftijd tussen 14 en 25 jaar oud (schaalscores) (N = 4272)	122
Figuur 4.9. Effectief extremistisch stemgedrag van jongvolwassenen tegenover oudere leeftijdsgroepen in percentage van geldige stemintenties (N = 8328)	124
Figuur 4.10. Gemiddeld percentage VB-stemmers bij Vlaamse mannen en vrouwen over leeftijd van 14 tot 36 jaar in percentage van de geldige stemintenties (N = 3554)	125

Hoofdstuk 5

Figuur 5.1.	Gemiddelde geldige stemintentie bij Vlaamse jongeren volgens onderwijsvorm voor leeftijden tussen 14 en 36 jaar in percentages (N = 27419)	137
Figuur 5.2.	Ondertekenen van een petitie in het laatste jaar bij Vlaamse jongeren volgens onderwijsvorm en leeftijd in percentages (N = 2503)	141
Figuur 5.3.	Gemiddelde politieke interesse bij Vlaamse jongeren volgens onderwijsvorm en leeftijd tussen 14 en 25 jaar (schaalscores) (N = 3815)	143
Figuur 5.4.	Gemiddelde stemintentie voor het Vlaams Belang volgens leeftijd en onderwijsvorm in percentages (N = 4121)	146

Lijst van gebruikte afkortingen

aso:	Algemeen secundair onderwijs
bso:	Beroeps secundair onderwijs
bv.:	bijvoorbeeld
CiV:	Cultuurparticipatie in Vlaanderen
DS:	Draagvlak Solidariteit (Survey)
EAK:	Europese Arbeidskrachten Enquête
enz.:	enzoverder
ESS:	European Social Survey
et al.:	et alii (en anderen)
EVS:	European Values Study
GEN:	Genetica-survey
i.e.:	id est (dit is)
ICT:	informatie- en communicatietechnologieën
ISPO:	Instituut voor Sociaal en Politiek Opinieonderzoek
ISSP:	International Social Survey Programme
JOP:	JeugdOnderzoeksPlatform
JVGG:	Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en Geteld.
kso:	Kunst Secundair Onderwijs
LLP:	Lifelong Learning Programme
max.:	maximum
min.:	minimum
MPJ:	Maatschappelijke Participatie Jongeren (survey)
MSN:	Microsoft network (chatprogramma)
n.s.:	niet significant
nl.:	namelijk
o.a.:	onder andere
OECD:	Organisation for Economic Cooperation and Development
R ² :	verklaarde variantie
ref. cat:	referentiecategorie
SCV:	Sociaal-Culturele Verschuivingen in Vlaanderen
SES:	Sociaal-Economische Status

TOR:	Tempus Omnia Revelat
tso:	Technisch secundair onderwijs
VB:	Vlaams Belang
WOP:	WaardeOpvoedingsProject

Inleiding

Vanuit een toenemende nood aan meer structurele aandacht voor de levensomstandigheden en leefwereld van (Vlaamse) jongeren werd in 2003, op initiatief van de Vlaamse minister van Binnenlandse Aangelegenheden, Cultuur, Jeugd en Ambtenarenzaken, het jeugdonderzoeksplatform (JOP) opgericht. Sinds 2007 is het JOP als onderzoekslijn ‘jeugdbeleid’ geïntegreerd binnen het Steunpunt Cultuur, Jeugd en Sport van de Vlaamse regering en is het gebaseerd op een interdisciplinaire samenwerking tussen de onderzoekslijn Jeugd en Preventie van het Leuvens Instituut voor Criminologie (K.U.Leuven), de vakgroep Sociale Agogiek (UGent) en de onderzoeksgroep Tempus Omnia Revelat (VUB). De coördinatie wordt opgenomen door de vakgroep Sociale Agogiek, UGent.

Vertrekkende vanuit gesignaleerde pijnpunten in het toenmalige jeugdonderzoek kreeg het JOP een tweevoudige opdracht. Vanwege de vaststelling dat vele instituten, organisaties en dergelijke wel bezig zijn met jeugdonderzoek, maar er weinig sprake is van enige overkoepelende coördinatie en/of kennis van dit onderzoek, wordt een systematische inventarisatie en synthetisering van recent jeugdonderzoek in Vlaanderen gerealiseerd. De lat wordt daarbij zeer hoog gelegd; de bedoeling is om van elk afgerond onderzoek een synthesefiche aan te maken. Deze continue opdracht levert momenteel meer dan 500 fiches die kunnen geconsulteerd worden op de website www.jeugdonderzoeksplatform.be. Een eerste synthese op basis van deze inventarisatie werd gepubliceerd in boekvorm met als titel *‘Jongeren van nu en straks’* (Vettenburg, Elchardus & Walgrave, 2006).

Daarnaast wordt door het JOP ook eigen kwantificerend materiaal verzameld en geanalyseerd. Hiervoor werd een ‘jeugdmonitor’ ontwikkeld, een vragenlijst die op verschillende tijdstippen bij Vlaamse jongeren wordt afgenomen. Het centrale doel hiervan is om op recurrente basis relevante data te verzamelen betreffende de leefomstandigheden, overtuigingen, preferenties en gedragingen van de Vlaamse jeugd. Enkel thema’s die nog onvoldoende onderzocht werden bij Vlaamse jongeren en die aldus een meerwaarde kunnen geven aan het Vlaamse jeugdonderzoek werden opgenomen in deze monitor. De eerste monitor (JOP-monitor 1) werd in 2005-2006 afgenomen bij 2503 jongeren van 14 tot 25 jaar oud. Een eerste analyse van deze

gegevens werd in 2007 gepubliceerd, onder de titel *Jongeren in cijfers en letters* (Vettenburg, Elchardus & Walgrave, 2007). Ondertussen werd ook reeds een tweede monitor afgenomen (JOP-monitor 2), waarbij de leeftijd van de bevraagde jongeren werd uitgebreid naar 12- tot 30-jarigen. De resultaten van de tweede monitor worden gerapporteerd in de tweede helft van 2009. Deze twee activiteiten, het synthetiseren van bestaand jeugdonderzoek en het uitvoeren van eigen jeugdonderzoek, leverden reeds een schat aan informatie op. De komende jaren zal er dan ook werk gemaakt worden van de internationale valorisering van Vlaams jeugdonderzoek.

Jongeren Binnenstebuiten, een titel met meerdere betekenissen. Ten eerste beklemtoont hij het gravende en onderzoekende aspect van dit boek. Er werd immers getracht de leefwereld van jongeren binnenstebuiten te keren, om zichtbaar te maken wat voordien onzichtbaar was.

Verder duidt de titel ook de verschillende thema's die in het boek worden behandeld. In een aantal hoofdstukken worden thema's beschreven die betrekking hebben op het 'binnenste' van jongeren, hun innerlijke wereld. Gevoelens en welzijn komen centraal te staan in de eerste drie hoofdstukken van dit boek. Meer bepaald worden het gevoel van zelfwaarde, het schoolwelbevinden en de onveiligheidsgevoelens van jongeren toegelicht. Andere hoofdstukken reflecteren over de houding van jongeren ten opzichte van de *buitenwereld*. De hoofdstukken vier en vijf handelen over de mate waarin jongeren (intenderen te) participeren in de democratie en hoofdstuk zes neemt hun ICT-gebruik onder de loep. Een zevende hoofdstuk handelt over levensloop perspectieven van jongeren.

In een afsluitend hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen per thema op een rijtje gezet en de tendensen naar geslacht, leeftijd en onderwijsvorm belicht. Ten slotte worden in dit hoofdstuk enkele reflecterende slotbeschouwingen geformuleerd.

Het boek dat u momenteel in handen heeft, is het resultaat van een combinatie van de synthetiserende en de analyserende opdracht van het JOP. Specifieke jongerenthema's werden uitgediept aan de hand van een literatuuroverzicht, gebaseerd op de synthese van vroegere Vlaamse of buitenlandse onderzoeken. Bevindingen uit deze literatuurstudies werden verder onderbouwd en getoetst op basis van data uit de JOP-monitor 1. Deze gegevens werden, waar mogelijk, ondersteund door secundaire analyses op andere Vlaamse en Europese databanken (deze databanken worden nader beschreven in de aparte hoofdstukken).

Dit boek bevat geen gedetailleerde informatie over de wijze waarop de data van JOP-monitor 1 verkregen werden. Wie hierin geïnteresseerd is, kan het technisch verslag (JOP, 2007)¹, raadplegen dat op de JOP-website geconsulteerd kan worden. Wel wor-

1. JOP (2007). Technisch verslag JOP-monitor 1. Onuitgegeven verslag. K.U.Leuven, UGent en Vrije Universiteit Brussel. Te raadplegen op: <http://www.jeugdonderzoekplatform.be>.

den de gebruikte schalen (uit de JOP-monitor 1 en andere databanken) per hoofdstuk in bijlage toegevoegd.

We willen hier ten slotte nog diegenen bedanken die ons hebben geholpen dit project te realiseren. In de eerste plaats gaat onze dank uit naar de opdrachtgever, Bert Anciaux, Vlaams minister van Cultuur Jeugd, Sport en Brussel en naar de Vlaamse overheid, Programma Steunpunten voor Beleidsrelevant Onderzoek. Zij hebben dit project mogelijk gemaakt. Niet in het minst willen we ook de jongeren die meewerkten aan het onderzoek zelf bedanken. Zonder hen was dit project nooit gerealiseerd.

DE REDACTIE

1. De betekenis van persoonlijke relaties voor het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongeren

Hanne Op de Beeck

1. Inleiding

Het gevoel van zelfwaarde is een belangrijke indicator voor het geluk en welzijn van jongeren (Sousa & Lyubomirski, 2001; Park & Huebner, 2005; Lyubomirski, Tkach & Dimatteo, 2006). Daarom zal het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongeren in deze bijdrage nader onder de loep genomen worden vanuit een sociologische invalshoek.²

Eerst zal een algemene stand van zaken van het welzijnsonderzoek bij Vlaamse jongeren geschetst worden. Vervolgens worden enkele bevindingen uit onderzoek naar de zelfwaardering van Vlaamse jongeren en een aantal theoretische aspecten van het zelfwaardegevoel toegelicht. Hieruit zal blijken dat het gevoel van zelfwaarde gedeeltelijk bepaald wordt door interactie met significante anderen. Op basis van gegevens uit de eerste monitor van het jeugdonderzoekplatform (JOP) en het onderzoek 'Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en Geteld' (JVGG)³ zal onderzocht worden wie deze 'significante personen' zijn en welke invloed ze uitoefenen op het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongens en meisjes.

2. Gaat het goed met de Vlaamse jongeren?

2.1 Overzicht welzijnsonderzoek bij Vlaamse jongeren

In 2007 werd door 'In Petto', een Belgische jeugdwerking die zich richt op het bevorderen van jongerenwelzijn, het geluksgevoel van 1000 Vlaamse jongeren gemeent (Haesendonck, Meyten, Tiggelovend, Lambrichts, Van den Bergh & De Wolf,

2. De onderzoeksinstrumenten waarop deze bijdrage gebaseerd is, werden geconstrueerd vanuit een sociologische invalshoek en laten niet toe dieper in te gaan op psychologische aspecten van het zelfbeeld. Deze worden in deze bijdrage dan ook buiten beschouwing gelaten.

3. Volgende onderzoekers werkten mee aan dit project: J. Hooge, H. De Witte, W. Mertens, L. Walgrave, L. Decaluwe, L. Goossens, J. Vandoorne, L. Vandemeulenbroecke, J. Van Damme, E. Goedseels, N. Vettenburg en D. Hutsebaut.

2007). Uit dit onderzoek blijkt dat Vlaamse jongeren zichzelf een gemiddelde 'geluksscore' van 7.66 op 10 geven. Ze geven aan zich in de eerste plaats het gelukkigst te voelen wanneer ze zich bij hun vrienden bevinden. Ook met problemen kloppen de meeste jongeren bij hun vrienden aan. In de tweede plaats voelen de jongeren zich thuis het gelukkigst. School komt op de derde en laatste plaats, waarbij 68.5% van de jongeren aanbrengt hun situatie op school te willen veranderen.

In het onderzoek van De Groof, Debusscher, Derks, Elchardus, Glorieux, Hooghe et al. (1999) werd onder meer het schoolwelbevinden van Vlaamse jongeren onderzocht, waaruit bleek dat de meerderheid vrij graag naar school gaat. Over de toekomst toonden veel jongeren zich onbeslist; ze zitten nog met veel vragen en onzekerheden. Een zelfbeeldschaal wees dan weer uit dat jongeren algemeen genomen behoorlijk tevreden zijn over zichzelf. Een tiende van de steekproef bleek echter een vrij negatief zelfbeeld te hebben, een kleine groep die toch zeker niet uit het oog verloren mag worden.

De resultaten van het onderzoek van De Witte, Hooge & Walgrave (2000), dat rond dezelfde periode werd uitgevoerd, stemden hier grotendeels mee overeen. Vlaamse jongeren zijn eerder tevreden met zichzelf, staan matig positief tegenover de toekomst en voelen zich doorgaans goed op school. Verder werd in dit onderzoek het algemene psychische welbevinden van jongeren gemeten aan de hand van de 'Cantril-schaal' (Cantril, 1965). Op deze tienpuntenschaal scoorden de jongeren gemiddeld 7.5 op 10, ongeveer 60% duidde 8 of meer aan. Hieruit leidden de onderzoekers af dat het goed gaat met de Vlaamse jongeren. In dit onderzoek kwam echter ook naar boven dat een kleine groep jongeren te kampen heeft met depressieve stemmingen, zich soms eenzaam voelt en al eens aan zelfmoord heeft gedacht (Hooge, Decaluwé & Goossens, 2000).

2.2 Vlaamse jongeren in de wereld

In 2001 werd het welbevinden van jongeren gemeten in een cross-nationaal onderzoek, georganiseerd door de Wereldgezondheidsorganisatie (Currie, Roberts, Morgan, Smith, Settertobulte, Samdal et al., 2004). Ook hier werd de tienpuntenschaal van Cantril gebruikt, waarop de Vlaamse jongeren, in vergelijking met 34 andere Europese regio's, bijzonder hoog scoorden. Gemiddeld 90.8% van de 11-jarigen gaf aan zich op punt zes of hoger te bevinden, waarmee ze de negende plaats in de rangorde innamen. Bij de 13-jarigen namen ze de zesde plaats in met gemiddeld 88% en bij de 15-jarigen stonden ze op de elfde plaats met gemiddeld 84.7%.

3. Zelfwaardering

Hoewel iemands welbevinden van meerdere levensdomeinen afhankelijk is (Huebner, 2004; Park, 2004; Elchardus & Smits, 2007; Haesendonck, Meysten, Tiggelevend, Lambrichts, Van den Bergh & De Wolf, 2007), speelt het gevoel van zelfwaarde hierin een belangrijke rol, vooral tijdens de adolescentie (Sousa & Lyubomirski, 2001; Park & Huebner, 2005; Lyubomirski et al., 2006). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat adolescenten actief op zoek gaan naar een identiteit, waardoor ze wellicht meer aandacht aan hun zelfbeeld besteden (Park, 2005; Park & Huebner, 2005).

Zowel in binnen- als in buitenlandse sociologische literatuur is een uitgebreid gamma aan begripsbepalingen over het zelfbeeld te vinden. Een van de minder complexe definities is die van Ross en Broh (2000), waarin het *'zelfbeeld'* (*'self-concept'*) zeer eenvoudig beschreven wordt als 'het geheel van iemands opvattingen over zichzelf'. Binnen deze 'opvattingen' kunnen drie verschillende delen onderscheiden worden. De cognitieve schema's over zichzelf als persoon worden in de literatuur het *'zelfinzicht'* genoemd (Van Welzenis, 1995). De 'competentiecomponent', die bepaalt hoeveel vertrouwen men stelt in het eigen kunnen, wordt aangeduid als het *'zelfvertrouwen'* (*'self-confidence'*). Deze component is afhankelijk van het gevoel van controle dat men meent te hebben over het eigen leven (Chung & Elias in Ludwig & Pittman, 1999). Ten slotte bevat het zelfconcept een evaluatieve component, die bepaalt hoe waardevol men zichzelf vindt. Dit laatste deel wordt het *'zelfwaardegevoel'* of *'zelfrespect'* (*'self-esteem'*) genoemd (Vasconcellos, 1989).

In Vlaamse onderzoeken wordt dit onderscheid niet altijd even strikt gemaakt. Hoewel de focus van de meeste Vlaamse jongerenonderzoeken vooral op de waardecomponent van het zelfbeeld, dus *het zelfwaardegevoel* ligt, wordt in verschillende van deze onderzoeken over 'het zelfbeeld' gesproken (o.a. Elchardus et al., 1999; Huysmans, 2007; en ook in het hoofdstuk over schoolwelbevinden in dit boek), terwijl dit in andere onderzoeken uitdrukkelijk 'zelfwaardering' wordt genoemd (o.a. Hooge et al., 2000). In deze bijdrage wordt ervoor gekozen dit onderscheid strikt te hanteren. Er zal met andere woorden expliciet over 'het zelfwaardegevoel' gesproken worden.

3.1 Leeftijds- en geslachtsverschillen in het zelfwaardegevoel

In de eerder besproken jongerenonderzoeken werd vastgesteld dat jongens doorgaans een iets hoger gevoel van zelfwaarde hebben dan meisjes (Elchardus et al., 1999; Hooge et al., 2000; Huysmans, 2007). Deze resultaten stemmen overeen met bevindingen uit buitenlandse sociologische onderzoeken (o.a. Muijs, 1997; Kling, Hyde, Showers & Bushnell, 1999; Twenge & Campbell, 2002; Maôano, Ninot & Bilard, 2004).

Verder gaf zowel de studie van Hooge et al. (2000) als het onderzoek van de Wereldgezondheidsorganisatie (Currie et al., 2004) aan dat er een significant verband bestaat tussen leeftijd en het gevoel van zelfwaarde. Vanaf 16 jaar zou het zelfwaardegevoel geleidelijk aan beginnen afnemen. Deze tendens wordt echter niet bevestigd in de analyses van Huysmans (2007). Mogelijks zijn deze verschillen te verklaren op basis van methodologische gronden. In de analyses van Huysmans (2007) werd nl. een andere leeftijdsindeling gebruikt dan in de twee andere onderzoeken. Het lijkt er dus op dat het zelfwaardegevoel gekenmerkt wordt door groepsverschillen op basis van leeftijd en geslacht. Deze groepsverschillen zullen in dit hoofdstuk in rekening gebracht worden.

3.2 Theoretische aspecten

Rosenberg (1979) voerde vanaf de jaren zestig uitvoerig onderzoek naar het zelfbeeld en het gevoel van zelfwaarde bij kinderen en jongeren. Zijn theorie belicht drie dominante bronnen van zelfevaluatie. Enerzijds evalueert men het eigen gedrag via een proces van zelfattribuering ('*self-attribution*'). Wanneer men bv. een persoonlijke doelstelling bereikt, zal dit een oppepper voor het gevoel van zelfwaarde met zich meebrengen. Anderzijds spelen reacties van significante anderen een rol in het gevoel van zelfwaarde. Positieve reacties maken dat men zich goed voelt over zichzelf, het gevoel van zelfwaarde wordt erdoor versterkt. Negatieve reacties zullen ertoe leiden dat men zich slecht voelt, het zelfwaardegevoel neemt af. Rosenberg refereert aan dit proces met de term '*reflected appraisals*': men spiegelt zich aan de reacties van anderen. Ten slotte zal men de eigen vaardigheden en talenten actief met die van anderen vergelijken. Ook deze uitkomsten worden in de perceptie van het zelf geïntegreerd. Rosenberg (1979) noemt dit proces '*social comparison*'. Het zelfwaardegevoel is dus een dynamisch en complex construct, afhankelijk van een samenspel tussen de eigen percepties en de reacties van significante anderen uit de omgeving. Hieruit kunnen twee belangrijke ervaringen afgeleid worden die tot een positieve zelfwaardering zullen leiden (Mruk in Humphrey, 2004):

1. De ervaring van persoonlijk succes (zelfattribuering)

Succes kan binnen verschillende contexten ervaren worden, bv. in de sportclub, de vriendengroep, de jeugdbeweging, enz. De link tussen schoolprestaties en zelfwaardegevoel werd in dit verband het vaakst onderzocht. De meeste jongeren gaan immers naar school, een zeer resultaatgerichte omgeving. De prestaties die hier geleverd worden zullen dan ook een invloed hebben op het zelfrespect (Wells & Rankin, 1983; Ryan, Stiller & Lynch, 1994; Ross & Broh, 2000; Locker & Cropley, 2004; Helm, 2007). De mate waarin successen op school meespelen hangt echter af van het belang dat de jongere hier zélf aan hecht. Het is met andere woorden afhankelijk van de persoonlijke ambities van de jongere. Zo zal een slecht rapport meer schade toebrengen aan het zelfrespect van jongeren die veel belang hechten aan schoolpres-

taties dan aan jongeren die zich minder met school identificeren en die hun gevoel van zelfwaarde voornamelijk baseren op prestaties binnen andere domeinen, zoals bv. de sportclub. Op een enkele uitzondering na, nl. de studie van Hay & Ashman (2003), werd in de meeste sociologische genderstudies vastgesteld dat vooral jongens hun gevoel van zelfwaarde baseren op persoonlijke successen, terwijl meisjes voor hun zelfwaardegevoel meer belang hechten aan de mate waarin ze geaccepteerd worden door anderen (o.a. Brutsaert, 1990; Schwalbe & Staples, 1991; Josephs, Tatarodi & Markus, 1992; Stein, Newcomb & Bentler, 1992; Cross & Madson, 1997).

2. Geaccepteerd en gewaardeerd worden door anderen ('reflected appraisals')

Sociale acceptatie is van groot belang voor het zelfwaardegevoel van kinderen en jongeren (Crocker et al., 2003; Donders & Verschueren, 2004; de Wit, Slot & van Aken, 2004). Ze willen 'erbij horen' en streven naar acceptatie, vooral door hun leeftijdsgenoten (Baumeister, 1993; Harter, 1993; Harter, 1999; Pieters, 2004). Sterke banden met anderen hebben dan ook een gunstig effect op het gevoel van zelfwaarde. Men voelt zich de moeite waard, een positief oordeel dat door jongeren geïnternaliseerd wordt, waardoor ze opgroeien tot zelfzekere, gezonde volwassenen (Ooi, Ang, Fung, Wong & Cai, 2006). Niet zomaar iedereen speelt hier een rol; het gaat vooral om personen die een centrale positie innemen in het leven van de jongere. Reacties van personen met wie men zich sterk identificeert, zoals naaste familieleden of goede vrienden, worden sneller geïnternaliseerd dan reacties van personen aan wie men minder belang hecht (Harter, 1999; Cast & Burke, 2002). Daarom zal in dit hoofdstuk worden nagegaan wie voor de Vlaamse jongeren deze significante personen zijn. Er zal met andere woorden onderzocht worden welke relaties met significante anderen de sterkste samenhang vertonen met het gevoel van zelfwaarde.

4. Relaties

In de sociologische literatuur worden, met betrekking tot adolescenten, drie soorten sociale relaties genoemd die van particulier belang zijn, nl. de relatie met ouders, leerkrachten en leeftijdsgenoten (Harter, 1999; De Maeyer, Heughebaert, Van Belle, Theuninck, De Wolf, Verbaenen et al., 2003; Debusscher & De Graef, 2008).

4.1 Ouders versus leeftijdsgenoten

Wat het belang van ouder- en peerrelaties voor de ontwikkeling tijdens de adolescentie betreft, zijn twee dominante modellen terug te vinden (Hay & Ashman, 2003; Wilkinson, 2004):

1. **Het compensatie/competitiemodel**

Binnen dit model beschouwt men de adolescentie als een ontwikkelingsfase waarin het belang van de emotionele band met ouders en familie vermindert of zelfs volledig verdwijnt ten voordele van emotionele banden met peers (Wilkinson, 2004). In de adolescentie beginnen jongeren zich voor te bereiden op een zelfstandiger leven en maken ze zich los van hun ouders en familieleden. Ze proberen steeds meer te groeien in autonomie en experimenteren met de eigen identiteit. In deze vaak turbulente fase van hun leven vinden ze steun bij hun leeftijdsgenoten, die hetzelfde doormaken (Esman, 1990; Updegraff, Madden-Derdich, Estradan, Sales & Leonard, 2002; Ackaert, Brants, De Rycke & Van Den Bergh, 2003). Bij hun vrienden kunnen jongeren zichzelf zijn en zich ontplooiën zonder controle van volwassenen. Daarom nemen ze duidelijk afstand van hun ouders en promoveren ze de peer-groep tot belangrijkste referentiegroep (Hay & Ashman, 2003; Wilkinson, 2004). Dit zou vooral het geval zijn voor jongeren die in tso les volgen, zo bleek uit het onderzoek van De Mayer et al. (2003). Zij stelden vast dat, in vergelijking met hun collega's uit aso en bso, jongeren uit tso de relatie met hun ouders het minst positief evalueren en hun vrienden significant vaker op de eerste plaats zetten. De competitiebenadering was voornamelijk populair in de jaren zestig en zeventig. Vanaf de jaren tachtig verschuift de algemene opvatting eerder in de richting van het continuïteitsmodel (Gecas & Seff, 1990).

2. **Het continuïteitsmodel**

In dit model wordt nadruk gelegd op het belang van bevredigende relaties in beide 'werelden': relaties met peers en familie zijn complementair en bovendien met elkaar verweven. De kwaliteit van vriendschapsrelaties is voor een deel afhankelijk van de band die men met de ouders ontwikkelde. Jongeren die als kind een hechte relatie hadden met hun ouders of opvoeders maken meer kans om later ook sterke banden met anderen aan te gaan (Allen, Marsh, McFarland, Boykin, McElhaney, Land et al., 2002; Updegraff et al., 2002; De Mayer et al., 2003; Hay & Ashman, 2003; Dekovic & Buist, 2004; Parker & Benson, 2004; Wilkinson, 2004; Soenens, 2006; Alt, 2008). Ook in dit model wordt de nadruk gelegd op een toenemende autonomie van jongeren, maar de band met ouders komt hierdoor niet in het gedrang. Jongeren blijven een sterke verbondenheid voelen met hun ouders en zich deels identificeren met volwassen standaarden (Esman, 1977 in Esman, 1990; Gecas & Seff, 1990; Foblets, Djait & Pieters, 2004). Ze conformeren zich aan de waarden, normen en verwachtingen van hun ouders, en delen hun sociale en politieke ideeën (Esman 1990; Siongers, 2007).

3. **Empirisch verband met zelfwaardegevoelens**

De meeste onderzoeken naar het verband tussen relaties en het gevoel van zelfwaarde beantwoorden aan het continuïteitsmodel; zowel familiale als peerrelaties lijken een rol te spelen (o.a. Harter, 1993; Fraley & Davis, 1997; Harter, 1999; Hay &

Ashman, 2003; Laible, Carlo & Roesch, 2004; Wilkinson, 2004). Er werd een sterk verband gevonden tussen familiale relaties en het gevoel van zelfwaarde (Wells & Rankin 1983; Gecas & Scheff, 1990; Ryan, Stiller & Lynch, 1994; Crocker et al., 2003), waarbij vooral de band tussen ouder en kind belangrijk werd bevonden (Harter, 1993; Jackson, Bijstra, Oostra & Bosma, 1998; Harter, 1999; Ross & Broh, 2000; De Rycke & Van den Bergh, 2003; Parker & Benson, 2004; Ooi et al., 2006). Zowel lage acceptatie als overbescherming of te sterke controle door de ouders leiden bij jongeren tot een lager zelfwaardegevoel (Herz & Gullone, 1999; Soenens, 2006).

Daarnaast spelen sociale relaties met leeftijdsgenoten, meer bepaald vriendschapsrelaties, een rol (Wells & Rankin 1983; Ryan et al., 1994; Carlo, Fabes, Laible & Kupanoff, 1999; Donders & Verschueren, 2004; Forney, Forney & Crutsinger, 2005). Vooral voor het zelfwaardegevoel van jongens is de peergroep van groot belang (Muijs, 1997). Vriendschapsrelaties die gekenmerkt worden door wederzijds vertrouwen en begrip zijn, wegens de sterkere gelijkheid tussen vrienden dan tussen jongeren en hun ouders, zeer belangrijk voor de zelfontwikkeling tijdens de adolescentie (Gecas & Seff, 1990; Carlo et al., 1999). Ook Huysmans (2007) stelde vast dat jongeren die een sterke vertrouwensrelatie opbouwen met hun vrienden positievere zelfwaardegevoelens rapporteren dan jongeren bij wie vriendschap voornamelijk gebaseerd is op gedeelde interesses en het maken van plezier.

Hoewel de invloed van de relaties met leeftijdsgenoten op het gevoel van zelfwaarde zou toenemen naarmate men ouder wordt, zou de correlatie tussen de relatie met ouders en het zelfwaardegevoel niet simultaan afnemen. Van zodra jongeren echter de overstap maken naar het studeren aan een hogeschool/universiteit, zou het belang van de relatie met de ouders voor het gevoel van zelfwaarde wel verminderen (Harter, 1999).

4.2 **Leerkrachten**

Naast ouders en vrienden kunnen ook leerkrachten als rolmodel voor jongeren fungeren. Vooral leerkrachten die actief luisteren, hun leerlingen serieus nemen en meegaan met hun tijd komen hiervoor in aanmerking (Foblets, Djait & Pieters, 2004). In de ogen van scholieren en studenten staat een leerkracht voor expertise en autoriteit. Daarnaast vormt de leerkracht een belangrijke bron van feedback waaraan de scholieren hun schoolse competenties en dus ook een deel van zichzelf spiegelen (Humphrey, 2004). Zorgzame leerkrachten met een positieve werkethiek, die een studentgerichte, coöperatieve en interactieve lesstijl hanteren en voldoende emotionele steun bieden, bouwen een kwaliteitsvolle formele relatie op met hun studenten en dragen dan ook bij tot een positief zelfwaardegevoel (Harter, 1993; Hay, Ashman & Van Kraayenoord, 1997; Harter, 1999; McGinley, 2002; Hay & Ashman, 2003; O'Dea, 2004; Buyse, 2007; Helm, 2007). Het is echter onduidelijk of de kwali-

teit van deze relaties ook nog een rol speelt in de ontwikkeling van zelfwaardegevoelens wanneer ze afgewogen worden tegenover relaties met ouders en peers.

5. Onderzoeksopzet

Het gevoel van zelfwaarde speelt een belangrijke rol in het geluksgevoel van jongeren (Sousa & Lyubomirski, 2001; Park & Huebner, 2005; Lyubomirski et al., 2006). Een literatuuroverzicht toonde tevens aan dat dit gevoel deels afhankelijk is van reacties van personen aan wie men gehecht is. In dit verband werd vastgesteld dat voor adolescenten voornamelijk ouders, vrienden en leerkrachten een belangrijke rol spelen. Dit hoofdstuk heeft dan ook tot doel het relatieve belang van de kwaliteit van deze relaties met betrekking tot het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongeren te testen.

De onderzoeksvraag die in deze bijdrage centraal staat, luidt als volgt: ‘In welke mate speelt de kwaliteit van informele en formele relaties met significante personen uit de omgeving een rol in het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongeren?’ De hypothesen worden geformuleerd in overeenstemming met het continuïteitsmodel. Er wordt met andere woorden verwacht dat zowel de relatie met ouders, vrienden als leerkrachten significant samenhangt met het zelfwaardegevoel van jongeren. Daarnaast wordt enerzijds verondersteld dat het belang van deze relaties zal variëren naar leeftijd (hoe ouder men wordt, hoe groter de rol van vriendschappen) en onderwijsvorm (de overstap naar hogeschool/universiteit zal een afname van het belang van de ouders met zich meebrengen). Ten slotte wordt, in overeenstemming met de eerder aangehaalde genderstudies, vooropgesteld dat deze relaties sterker samenhangen met het zelfwaardegevoel van meisjes dan van jongens.

- Hypothese 1: De kwaliteit van de relatie met vader heeft een invloed op het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongeren.
- Hypothese 2: De kwaliteit van de relatie met moeder heeft een invloed op het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongeren.
- Hypothese 3: De kwaliteit van de relatie met beste vriend(in) heeft een invloed op het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongeren.
- Hypothese 4: De kwaliteit van de formele relatie met leerkrachten heeft een invloed op het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongeren.
- Hypothese 5: De kwaliteit van informele en formele relaties vertoont meer samenhang met het zelfwaardegevoel van meisjes dan dat van jongens.
- Hypothese 6: Naarmate men ouder wordt, zal de kwaliteit van de relatie met vrienden een sterkere samenhang vertonen met het zelfwaardegevoel.
- Hypothese 7: De mate waarin de kwaliteit van de relatie met vader, moeder, beste vriend(in) en leerkracht een rol speelt in het gevoel van zelfwaarde zal variëren naar onderwijsvorm.

6. Methode

6.1 Analyse op databank van JOP-monitor 1

Eerst zal een algemeen beeld geschetst worden van het belang van de verschillende relaties voor het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongeren. Vervolgens worden de gevonden verbanden uitgediept per geslacht (met het oog op hypothese 5), leeftijd (met het oog op hypothese 6) en onderwijsvorm (met het oog op hypothese 7). Hiervoor zullen eerst, per groep, binaire analyses per relatie uitgevoerd worden. Daarna zal via een General Linear Model met gestandaardiseerde waarden, waarbij interactie-effecten in rekening gebracht worden, getest worden of de gevonden groepsverschillen significant zijn.

‘Kwaliteit van de relatie met vader’, ‘kwaliteit van de relatie met moeder’, ‘kwaliteit van de relatie met beste vriend(in)’ en ‘kwaliteit van de relatie met leerkracht/docent’ zijn de onafhankelijke variabelen in deze analyses. In de bijlage wordt een overzicht gegeven van de schalen die gebruikt werden om deze variabelen te meten. De afhankelijke variabele is ‘zelfwaardegevoel’, een schaal die gebaseerd werd op Rosenbergs self-esteem scale en die de volgende items bevat:

- Algemeen genomen voel ik mezelf eigenlijk een mislukkeling.
- Ik vind mezelf best oké.
- Ik vind dat ik trots kan zijn op wie ik ben.
- Ik vind dat ik een aantal goede kwaliteiten heb.

Deze schaal heeft één dimensie, met een Cronbach α van .810.

In de analyses worden volgende groepen onderscheiden:

1. *Geslacht*

Jongen. N = 1289

Meisje. N = 1214

2. *Leeftijd*

14 tot en met 17 jaar. N = 800

18 tot en met 21 jaar. N = 813

22 tot en met 25 jaar. N = 889

3. *Onderwijsvorm*

Algemeen secundair onderwijs (aso) en kunst secundair onderwijs (kso). N = 373

Technisch secundair onderwijs (tso). N = 270

Beroeps secundair onderwijs (bso), deeltijds beroeps secundair onderwijs (dbso), buitengewoon secundair onderwijs (buso) en leercontract. N = 299

Hoger onderwijs (hogeschool of universiteit). N = 539

6.2 Analyse op databank van ‘Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en Geteld’

Om de validiteit van de JOP-analyses te controleren, worden gelijkaardige analyses toegepast op gegevens die in 1998 bij Vlaamse jongeren verzameld werden in het kader van het onderzoek ‘Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld’ (De Witte et al., 2000). In de bespreking van de resultaten wordt naar deze databank verwezen als ‘JVGG’.⁴ De kwaliteit van de relatie met de beste vriend(in) werd binnen dit onderzoek niet bevraagd.

In deze analyses zullen dus enkel ‘kwaliteit van de relatie met vader’, ‘kwaliteit van de relatie met moeder’ en ‘kwaliteit van de relatie met leerkracht’ als onafhankelijke variabelen opgenomen worden (voor een overzicht van de gebruikte schalen, zie bijlage 2). De afhankelijke variabele, ‘zelfwaardegevoel’, bestaat uit een schaal die gebaseerd is op Rosenbergs self-esteem scale en die de volgende items bevat:

- Over het geheel genomen ben ik tevreden met mezelf.
- Ik heb het gevoel dat ik een aantal goede eigenschappen heb.
- Ik heb het gevoel dat ik niet veel heb om trots op te zijn.
- Al met al voel ik me nogal een mislukkeling.

Deze schaal heeft één dimensie, met een Cronbach α van .722.

In de analyses worden volgende groepen onderscheiden:

1. *Geslacht*

Jongen. N = 2375

Meisje. N = 2435

2. *Leeftijd*⁵

14 tot 17 jaar. N = 2919

18 tot 21 jaar. N = 336

3. *Onderwijsvorm*⁶

Algemeen secundair onderwijs (aso) en kunst secundair onderwijs (kso). N = 1602

Technisch secundair onderwijs (tso). N = 882

Beroeps secundair onderwijs (bso). N = 635

4. Volgende onderzoekers werkten mee aan dit project: J. Hooge, H. De Witte, W. Mertens, L. Walgrave, L. Decaluwe, L. Goossens, J. Vandoorne, L. Vandemeulenbroecke, J. Van Damme, E. Goedseels, N. Vettenburg en D. Hutsebaut.

5. De data uit ‘Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en Geteld’ werden verzameld in secundaire scholen. Het databestand bevat daarom respondenten van 11 tot en met 21 jaar. Om de vergelijkbaarheid met de JOP-data te vergroten werden de 11- tot en met 13-jarigen uit de steekproef verwijderd. In vergelijking met de groep 14- tot 17-jarigen, is de groep 18- tot 21-jarigen in dit databestand zeer klein. Deze groep bevat immers de jongeren die een jaar moesten overdoen. Dit dient men in het achterhoofd te houden bij de interpretatie van de analyses, want het zou een invloed kunnen uitoefenen.

6. Aangezien de data in secundaire scholen verzameld werden, kan geen categorie ‘hoger onderwijs’ gevormd worden.

7. Resultaten

7.1 Significante anderen

Tabel 1.1. Zelfwaardegevoel van jongeren naar relaties met significante anderen (multivariate regressie).

Algemeen	JOP 1 (N = 2503) β	JVGG (N = 3255) β
Relatie vader	.195***	.169***
Relatie moeder	.158***	.149***
Relatie beste vriend(in)	.031 (n.s.)	–
Relatie leerkracht	.088***	.110***
R ²	.104***	.107***

*** $p < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

Wat in deze analyse meteen opvalt is dat er geen significante samenhang blijkt te bestaan tussen de kwaliteit van de relatie met beste vriend(in) en het zelfwaardegevoel. Omdat deze vaststelling niet strookt met het continuïteitsmodel, en nog minder met het compensatiemodel, dient gezocht te worden naar een alternatieve variabele om de rol van vriendschap in het zelfwaardegevoel van jongeren te meten.

De schaal 'kwaliteit relatie met beste vriend(in)' werd gebaseerd op items die zich richten op vriendschap als een vertrouwensrelatie, terwijl sommige jongeren eerder de nadruk leggen op vriendschap als een gedeelde interesse (Huysmans, 2007). Het *aantal* vrienden zou daarom mogelijk een grotere impact op het zelfwaardegevoel kunnen hebben dan de *kwaliteit* van de relatie. Dit kan zowel met JOP-monitor 1 als met het JVGG-bestand getest worden.⁷

Tabel 1.2. Zelfwaardegevoel van jongeren naar relaties met significante anderen, inclusief 'aantal beste/echte vriend(inn)en' (multivariate regressie).

Algemeen	JOP 1 (N = 2503) β	JVGG (N = 3255) β
Relatie vader	.185***	.157***
Relatie moeder	.157***	.148***
Relatie beste vriend(in)	.016 (n.s.)	–
Aantal vriend(inn)en	.103***	.116***
Relatie leerkracht	.089***	.113***
R ²	.114***	.121***

*** $p < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

7. Voor deze variabele bestaat een verschil in vraagstelling. In de JOP-monitor 1 werd gevraagd 'Hoeveel beste vriend(inn)en heb je?', terwijl in het JVGG-onderzoek gevraagd werd 'Hoeveel *echte* vriend(inn)en heb je?'. Dit heeft mogelijk een invloed op de resultaten.

Uit deze analyse blijkt dat het *aantal* vrienden wel van significant belang is voor het zelfwaardegevoel ($\beta = .103$, $p < .001$ volgens JOP 1, $\beta = .116$, $p < .001$ volgens JVGG). Verder geeft de analyse aan dat de kwaliteit van de relatie met vader het sterkst samenhangt met het zelfwaardegevoel ($\beta = .185$, $p < .001$ volgens JOP 1, $\beta = .157$, $p < .001$ volgens JVGG), meteen gevolgd door de kwaliteit van de relatie met moeder ($\beta = .157$, $p < .001$ volgens JOP 1, $\beta = .148$, $p < .001$ volgens JVGG). Ook de kwaliteit van de relatie met leerkracht ($\beta = .089$, $p < .001$ volgens JOP 1 en $\beta = .113$, $p < .001$ volgens JVGG) heeft een invloed op het zelfwaardegevoel van jongeren. De totale verklaarde variantie van het model is niet zo groot, $R^2 = 11.4\%$ volgens JOP 1 en $R^2 = 12.1\%$ volgens JVGG. Vlaamse jongeren baseren hun zelfwaardegevoel dus voor een groot deel op andere bronnen. Hierbij dient echter opgemerkt te worden dat een aantal mogelijk significante relaties, zoals bv. de relatie met broer of zus of de relatie met partner, niet in de analyses werden opgenomen.

De impact van de verschillende relaties zal in het volgende deel uitgediept worden per geslacht, leeftijd en onderwijsvorm. Aangezien reeds werd aangetoond dat de kwaliteit van de relatie met de beste vriend(in) geen significante rol speelt in het zelfwaardegevoel, zal deze variabele niet verder besproken worden.

7.2 Geslachtsverschillen

Tabel 1.3. Zelfwaardegevoel naar relatie met vader per geslacht (partiële correlatie).

Geslacht	JOP 1 N	JOP 1 Correlaties	JVGG N	JVGG Correlaties
Man	1289	.182***	1591	.156***
Vrouw	1214	.186***	1649	.107***

Controle voor relatie moeder, relatie leerkracht, leeftijd, onderwijsvorm

*** $p < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

De kwaliteit van de relatie met vader hangt zowel voor jongens ($r = .182$, $p < .001$ volgens JOP 1, $r = .156$, $p < .001$ volgens JVGG) als voor meisjes ($r = .186$, $p < .001$ volgens JOP 1, $r = .107$, $p < .001$ volgens JVGG) sterk samen met het zelfwaardegevoel.

Tabel 1.4. Zelfwaardegevoel naar relatie met moeder per geslacht (partiële correlatie).

Geslacht	JOP 1 N	JOP 1 Correlaties	JVGG N	JVGG Correlaties
Man	1289	.185***	1591	.122***
Vrouw	1214	.160***	1649	.150***

Controle voor relatie vader, relatie leerkracht, leeftijd en onderwijsvorm

*** $p < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

Net zoals de relatie met vader, toont ook de kwaliteit van de relatie met moeder een significante samenhang met het zelfwaardegevoel, zowel voor meisjes ($r = .160$, $p < .001$ volgens de JOP 1, $r = .150$, $p < .001$ volgens JVGG) als voor jongens ($r = .185$, $p < .001$ volgens JOP 1, $r = .122$, $p < .001$ volgens JVGG).

Tabel 1.5. Zelfwaardegevoel naar aantal beste/echte vriend(inn)en per geslacht (partiële correlatie).

Geslacht	JOP 1 N	JOP 1 Correlaties	JVGG N	JVGG Correlaties
Man	1289	.127**	1591	.087**
Vrouw	1214	n.s.	1649	.110***

Controle voor relatie moeder, relatie vader, relatie leerkracht, leeftijd, onderwijsvorm

** $p < .01$; *** $p < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

JOP-monitor 1 geeft een significant verband weer tussen aantal vrienden en zelfwaardegevoel voor jongens ($r = .127$, $p < .01$) maar niet voor meisjes. Het JVGG-bestand identificeert significante verbanden voor beide geslachtsgroepen ($r = .087$, $p < .01$ voor jongens, $r = .110$, $p < .001$ voor meisjes).

Tabel 1.6. Zelfwaardegevoel naar relatie met leerkracht per geslacht (partiële correlatie).

Geslacht	JOP 1 N	JOP 1 Correlaties	JVGG N	JVGG Correlaties
Man	1289	n.s.	1591	n.s.
Vrouw	1214	.146***	1649	.150***

Controle voor relatie vader, relatie moeder, leeftijd, onderwijsvorm

*** $p < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

Zowel de JOP-monitor 1 als het JVGG-bestand tonen een significant verband tussen de kwaliteit van de relatie met leerkracht en het zelfwaardegevoel ($r = .146$, $p < .001$ volgens JOP, $r = .150$, $p < .001$ volgens JVGG) voor meisjes. Voor jongens is dit verband niet significant.

Zowel JOP-monitor 1 als het JVGG-bestand tonen een significant effect van geslacht op de samenhang tussen de kwaliteit van de relatie met leerkracht en het zelfwaardegevoel ($\beta = -.272$, $p < .05$ voor JOP 1, $\beta = -.226$, $p < .01$ voor JVGG) (zie tabel 1.7). Zoals weergegeven in de binaire analyse, speelt de relatie met leerkracht dus vooral een significante rol in het zelfwaardegevoel van *meisjes*. Beide databestanden tonen aan dat de invloed van de kwaliteit van de relatie met vader, moeder en het aantal vriend(inn)en *niet significant verschilt* tussen jongens en meisjes.

Tabel 1.7. Zelfwaardegevoel naar relaties per geslacht (General Linear Model).

Variabele	JOP 1 (N = 2503) β	JVGG (N = 3255) β
Relatie vader	.442***	.283***
Relatie moeder	.379***	.362***
Aantal vriend(inn)en	.146 (n.s.)	.205***
Relatie leerkracht	.366***	.414***
Man (Ref. vrouw)	.708***	.777***
Interactie man (Ref. vrouw) x relatie vader	.024 (n.s.)	.010 (n.s.)
Interactie man (Ref. vrouw) x relatie moeder	.097 (n.s.)	.006 (n.s.)
Interactie man (Ref. vrouw) x aantal vriend(inn)en	.108 (n.s.)	-.053 (n.s.)
Interactie man (Ref. vrouw) x relatie leerkracht	-.272*	-.226**
R ²	.139	.149

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

7.3 Leeftijdverschillen

Tabel 1.8. Zelfwaardegevoel naar relatie vader per leeftijd (partiële correlatie).

Leeftijd	JOP 1 N	JOP 1 Correlaties	JVGG N	JVGG Correlaties
14 tot en met 17 jaar	800	.188***	2919	.125***
18 tot en met 21 jaar	813	.132**	336	.183***
22 tot en met 25 jaar	889	.323***	–	–

Controle voor relatie moeder, relatie leerkracht, geslacht, onderwijsvorm
** $P < .01$; *** $P < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

De kwaliteit van de relatie met vader hangt voor alle leeftijdsgroepen sterk samen met het zelfwaardegevoel. Volgens gegevens uit JOP-monitor 1 is $r = .188$, $p < .001$ voor de 14- tot 17-jarigen en $r = .132$, $p < .01$ voor de 18- tot 21-jarigen. Het verband versterkt aanzienlijk in de groep van 22- tot 25-jarigen ($r = .323$, $p < .001$). Ook de gegevens uit het JVGG-bestand geven een verband tussen de kwaliteit van de relatie met vader en zelfwaardegevoel weer doorheen de verschillende leeftijdsgroepen ($r = .125$, $p < .001$ voor de 14- tot 17-jarigen en $r = .183$, $p < .001$ voor de 18- tot 21-jarigen).

Tabel 1.9 laat zien dat ook de kwaliteit van de relatie met moeder in alle leeftijdsgroepen significant gerelateerd is aan het gevoel van zelfwaarde. Zowel JOP-monitor 1 als het JVGG-bestand tonen een sterke stijging van het belang van de kwaliteit van de relatie met moeder in de leeftijdsgroep van 18 tot en met 21 jaar ($r = .144$, $p <$

.001 voor de 14- tot 17-jarigen en $r = .242$, $p < .001$ voor de 18- tot 21-jarigen volgens JOP 1, $r = .125$, ($p < .001$) voor de 14- tot 17-jarigen en $r = .255$, $p < .001$ voor de 18- tot 21-jarigen volgens het JVGG-bestand). JOP-monitor 1 geeft een verband weer van $r = .082$, ($p < .001$) voor de 22- tot 25-jarigen.

Tabel 1.9. Zelfwaardegevoel naar relatie moeder per leeftijd (partiële correlatie).

Leeftijd	JOP 1 N	JOP 1 Correlaties	JVGG N	JVGG Correlaties
14 tot en met 17 jaar	800	.144***	2919	.125***
18 tot en met 21 jaar	813	.242***	336	.255***
22 tot en met 25 jaar	889	.082***	–	–

Controle voor relatie vader, relatie leerkracht, geslacht, onderwijsvorm

*** $p < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

Tabel 1.10. Zelfwaardegevoel naar aantal beste/echte vriend(inn)en per leeftijd (partiële correlatie).

Leeftijd	JOP 1 N	JOP 1 Correlaties	JVGG N	JVGG Correlaties
14 tot en met 17 jaar	800	.094*	2919	.088***
18 tot en met 21 jaar	813	n.s.	336	.210***
22 tot en met 25 jaar	889	n.s.	–	–

Controle voor relatie moeder, relatie vader, relatie leerkracht, geslacht, onderwijsvorm

* $p < .05$; *** $p < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

JOP-monitor 1 vindt enkel voor de 14- tot 17-jarigen een significant verband tussen het aantal vrienden en het zelfwaardegevoel ($r = .094$, $p < .05$). Het JVGG-bestand identificeert significante verbanden voor zowel de 14- tot 17-jarigen ($r = .088$, $p < .001$) als de 18- tot 21-jarigen ($r = .210$, $p < .001$).

Tabel 1.11. Zelfwaardegevoel naar relatie met leerkracht per leeftijd (partiële correlatie).

Leeftijd	JOP 1 N	JOP 1 Correlaties	JVGG N	JVGG Correlaties
14 tot en met 17 jaar	800	.125**	2919	.098***
18 tot en met 21 jaar	813	n.s.	336	n.s.
22 tot en met 25 jaar	889	n.s.	–	–

Controle voor relatie vader, relatie moeder, geslacht, onderwijsvorm

** $p < .01$; *** $p < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

Zowel de JOP-monitor 1 als het JVGG-bestand geven een significant verband weer tussen de kwaliteit van de relatie met leerkracht en het zelfwaardegevoel van de groep 14- tot 17-jarigen ($r = .125$, $p < .01$ volgens JOP, $r = .098$, $p < .001$ volgens JVGG). Voor de 18- tot 21-jarigen en de 22- tot 25-jarigen werden geen significante verbanden geïdentificeerd.

Tabel 1.12. Zelfwaardegevoel naar relaties per leeftijd (General Linear Model).

Variabele	JVGG (N = 3255) β
Relatie vader	.476***
Relatie moeder	.504***
Aantal vriend(inn)en	.503***
Relatie leerkracht	.040 (n.s.)
14- tot 17-jarigen (Ref. 18- tot 21-jarigen)	-.389**
Interactie 14- tot 17-jarigen(Ref. 18- tot 21-jarigen) x relatie vader	-.105 (n.s.)
Interactie 14- tot 17-jarigen(Ref. 18- tot 21-jarigen) x relatie moeder	-.247 (n.s.)
Interactie 14- tot 17-jarigen(Ref. 18- tot 21-jarigen) x aantal vriend(inn)en	-.265*
Interactie 14- tot 17-jarigen(Ref. 18- tot 21-jarigen) x relatie leerkracht	.188 (n.s.)
R ²	.100

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

In de JOP-monitor 1 werden geen significante interactie-effecten vastgesteld. Daarom worden enkel de gestandaardiseerde β -waarden van het JVGG-bestand in de tabel weergegeven. De tabel toont een significant effect van leeftijd op het verband tussen het aantal vriend(inn)en en het zelfwaardegevoel ($\beta = -.265$, $p < .05$). De sterke toename van de rol van het aantal vriend(inn)en voor het zelfwaardegevoel in de groep van 18- tot 21-jarigen, die reeds in de binaire analyses werd vastgesteld, is volgens deze gegevens dus significant.⁸ De andere interessante tendensen uit de binaire analyses, zoals de sterke stijging van het belang van de relatie met moeder in de groep van 18- tot 21-jarigen, en de afname van de rol van de leerkracht naarmate men ouder wordt, blijken niet significant te zijn.

8. Eerder werd reeds vermeld dat de vragenlijsten van JVGG in secundaire scholen afgenomen werden, de groep 18- tot 21-jarigen uit deze databank bestaat dus voornamelijk uit zittenblijvers. Om na te gaan of de gevonden verschillen hier geen gevolg van waren, werd de analyse ook uitgevoerd met 'zittenblijven' als interagerend effect. Hieruit bleek dat 'zittenblijven' geen significante invloed heeft.

7.4 Verschillen in onderwijsvorm

Tabel 1.13. Zelfwaardegevoel naar relatie met vader per onderwijsvorm (partiële correlatie).

Onderwijsvorm	JOP 1 N	JOP 1 Correlaties	JVGG N	JVGG Correlaties
Aso en kso	373	.192***	1602	.100***
Bso (en buso, dbso of leercontract in JOP)	299	.188**	635	n.s.
Tso	270	.155*	882	.207***
Hoger onderwijs	539	.211***	–	–

Controle voor relatie moeder, relatie leerkracht, geslacht, leeftijd

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

JOP-monitor 1 geeft voor alle onderwijsvormen significante verbanden weer tussen de kwaliteit van de relatie met vader en het zelfwaardegevoel ($r = .192$, $p < .001$ voor aso of kso, $r = .188$, $p < .01$ voor bso, buso, dbso of leercontract, $r = .155$, $p < .05$ voor tso en $r = .211$, $p < .001$ voor hoger onderwijs). De secundaire analyse op het JVGG-bestand toont significante verbanden voor jongeren die in het aso of het kso ($r = .100$, $p < .001$) en jongeren die in het tso ($r = .207$, $p < .001$) les volgen. Volgens deze gegevens is het verband niet significant voor jongeren die in het bso schoollopen.

Tabel 1.14. Zelfwaardegevoel naar relatie met moeder per onderwijsvorm (partiële correlatie).

Onderwijsvorm	JOP 1 N	JOP 1 Correlaties	JVGG N	JVGG Correlaties
Aso en kso	373	.206***	1602	.169***
Bso (en buso,dbso of leercontract in JOP)	299	n.s.	635	n.s.
Tso	270	.235***	882	.139***
Hoger onderwijs	539	.208***	–	–

Controle voor relatie vader, relatie leerkracht, leeftijd, geslacht.

*** $p < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

Zowel de JOP-monitor 1 als het JVGG-bestand laten een significant verband zien tussen de kwaliteit van de relatie met moeder en het zelfwaardegevoel van jongeren die in het aso of kso ($r = .206$, $p < .001$ volgens JOP 1, $r = .169$, $p < .001$ volgens JVGG) en jongeren die in het tso ($r = .235$, $p < .001$ volgens JOP 1, $r = .139$, $p < .001$ volgens JVGG) les volgen. Ook voor jongeren die hoger onderwijs volgen bestaat een significant verband ($r = .208$, $p < .001$). JOP-monitor 1 noch het JVGG-bestand vindt een significant verband tussen de kwaliteit van de relatie met moeder en het zelfwaardegevoel van jongeren die in het bso, buso of dbso les volgen of een leercontract hebben.

Tabel 1.15. Zelfwaardegevoel naar aantal beste/echte vriend(inn)en per onderwijsvorm (partiële correlatie).

Onderwijsvorm	JOP 1 N	JOP 1 Correlaties	JVGG N	JVGG Correlaties
Aso en kso	373	n.s.	1602	.058*
Bso (en buso, dbso of leercontract in JOP)	299	n.s.	635	.108*
Tso	270	.136*	882	.173***
Hoger onderwijs	539	.135**	–	–

Controle voor relatie moeder, relatie vader, relatie leerkracht, geslacht, onderwijsvorm

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

JOP-monitor 1 identificeert een significant verband tussen het aantal beste vriend(inn)en en zelfwaardegevoel van jongeren die tso ($r = .136$, $p < .05$) en jongeren die hoger onderwijs ($r = .135$, $p < .01$) volgen. Het JVGG-bestand toont significante verbanden voor jongeren uit het aso of kso ($r = .058$, $p < .05$), jongeren uit het bso ($r = .108$, $p < .05$) en jongeren uit het tso ($r = .173$, $p < .001$).

Tabel 1.16. Zelfwaardegevoel naar relatie met leerkracht per onderwijsvorm (partiële correlatie).

Onderwijsvorm	JOP 1 N	JOP 1 Correlaties	JVGG N	JVGG Correlaties
Aso en kso	373	n.s.	1602	.095***
Bso (en buso, dbso of leercontract in JOP)	299	.165*	635	.166***
Tso	270	n.s.	882	n.s.
Hoger onderwijs	539	n.s.	–	–

Controle voor relatie vader, relatie moeder, leeftijd, geslacht

* $p < .05$; *** $p < .001$

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

JOP-monitor 1 vindt enkel een significant verband tussen de kwaliteit van de relatie met leerkracht en het zelfwaardegevoel van jongeren die in het bso, buso of dbso les volgen of die een leercontract hebben ($r = .165$, $p < .05$). De analyse op het JVGG-bestand geeft significante verbanden weer voor jongeren die in het aso of kso schoollopen ($r = .095$, $p < .001$) en jongeren die in het bso les volgen ($r = .166$, $p < .001$).

Het General Linear Model naar onderwijsvorm leverde in JOP-monitor 1 geen significante interactie-effecten op. Daarom worden in de volgende tabellen enkel de gestandaardiseerde β -waarden van het JVGG-bestand weergegeven.

Tabel 1.17a. Zelfwaardegevoel naar relaties per onderwijsvorm (General Linear Model).

A. Tso met ref. bso

Variabele	JVGG (N = 3255) β
Relatie vader	.211*
Relatie moeder	.142 (n.s.)
Aantal vriend(inn)en	.280**
Relatie leerkracht	.369***
Tso (Ref. bso)	.206 (n.s.)
Interactie tso (Ref. bso) x relatie vader	.365**
Interactie tso (Ref. bso) x relatie moeder	.155 (n.s.)
Interactie tso (Ref. bso) x aantal vriend(inn)en	.153 (n.s.)
Interactie tso (Ref. bso) x relatie leerkracht	-.331*
R ²	.109

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$ **Bron:** JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

Deze analyse laat zien dat onderwijsvorm een significant effect heeft op het verband tussen relatie met leerkracht en zelfwaardegevoel ($\beta = -.331$, $p < .05$) en op het verband tussen relatie met vader en zelfwaardegevoel ($\beta = .365$, $p < .01$). In de binaire analyses werd reeds vastgesteld dat de relatie met vader een sterkere invloed heeft op het zelfwaardegevoel van jongeren uit het tso dan van jongeren uit het bso en dat de relatie met leerkracht een grotere rol speelt in het zelfwaardegevoel van jongeren uit het bso dan van jongeren uit het tso. Deze verschillen blijken significant te zijn.

Tabel 1.17b. Zelfwaardegevoel naar relaties per onderwijsvorm (General Linear Model).

B. Aso en kso met ref. bso

Variabele	JVGG (N = 3255) β
Relatie vader	.211*
Relatie moeder	.142 (n.s.)
Aantal vriend(inn)en	.280**
Relatie leerkracht	.369***
Aso en kso (Ref. bso)	.496***
Interactie aso en kso (Ref. bso) x relatie vader	.127 (n.s.)
Interactie aso en kso (Ref. bso) x relatie moeder	.220 (n.s.)
Interactie aso en kso (Ref. bso) x aantal vriend(inn)en	-.117 (n.s.)
Interactie aso en kso (Ref. bso) x relatie leerkracht	-.182 (n.s.)
R ²	.109

* $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$ **Bron:** JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

Deze analyse laat zien dat de rol van de kwaliteit van de verschillende relaties in het zelfwaardegevoel niet significant verschilt tussen jongeren uit het bso enerzijds en uit het aso en kso anderzijds.

Tabel 1.17c. Zelfwaardegevoel naar relaties per onderwijsvorm (General Linear Model).

C. Tso met ref. aso en kso

Variabele	JVGG (N = 3255) β
Relatie vader	.576***
Relatie moeder	.297**
Aantal vriend(inn)en	.434***
Relatie leerkracht	.037 (n.s.)
Tso (Ref. aso en kso)	-.290 (n.s.)
Interactie tso (Ref. aso en kso) x relatie vader	.238*
Interactie tso (Ref. aso en kso) x relatie moeder	-.064 (n.s.)
Interactie tso (Ref. aso en kso) x aantal vriend(inn)en	.271**
Interactie tso (Ref. aso en kso) x relatie leerkracht	-.149 (n.s.)
R ²	.121

*p < .05; **p < .01; ***p < .001

Bron: JOP-monitor 1 (2005-2006), Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld (2000).

Deze analyse laat zien dat onderwijsvorm een significant effect heeft op het verband tussen de relatie met vader en het zelfwaardegevoel ($\beta = -.238$, $p < .05$) en op het verband tussen het aantal vrienden en het zelfwaardegevoel ($\beta = -.149$, $p < .01$). Zowel het aantal vrienden als de kwaliteit van de relatie met vader hebben een significant kleinere invloed op het zelfwaardegevoel van jongeren uit het aso en kso dan van jongeren uit het tso, wat overeenstemt met de resultaten uit de binaire analyse.

8. Discussie

Aangezien slechts een beperkt aantal variabelen in de analyses betrokken werden en ook de schalen op een relatief beperkt aantal items gebaseerd zijn, dienen de resultaten met enige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden. Zoals eerder aangehaald, kwam deze bijdrage vanuit een sociologische benadering tot stand. Om uitspraken te doen over een grote groep jongeren, werden de concepten ‘zelfwaardegevoel’, ‘relatie met vader’, ‘relatie met moeder’, ‘relatie met beste vriend(in)’ en ‘relatie met leerkracht’ herleid tot een gelimiteerd aantal items. Daarnaast zijn de analyses gebaseerd op een eenmalige momentopname, een cross-sectioneel design dat minder be-

trouwbare resultaten oplevert dan een longitudinale onderzoeksmethode. De resultaten van de JOP-monitor 1 konden echter versterkt worden dankzij een secundaire analyse op de gegevens die verzameld werden in het kader van het onderzoek 'Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld'. Enkele opmerkelijke bevindingen worden hier nader besproken.

8.1 Rol van vader en moeder

Zowel de kwaliteit van de relatie met vader als de kwaliteit van de relatie met moeder speelt een *constante rol* in het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongeren. Een goede verstandhouding met vader is nog net iets belangrijker voor het gevoel van zelfwaarde dan de kwaliteit van de relatie met moeder. Hoewel de literatuur aangeeft dat kinderen (vooral meisjes) binnen het gezin doorgaans een hechtere band en meer communicatie met hun moeder hebben (Jackson et al., 1998; De Rycke & Van den Bergh, 2003), wordt de relatie met vader beschreven als een 'brug met de buitenwereld' (Lamb & Tamis-Lemonda, 2004:9). Vaders stellen hun kinderen meer 'w'-vragen (wie, wat waar, wanneer, waarom) en geven duidelijke instructies en verwachtingen aan. Ze worden door hun kinderen als meer 'beoordelend' dan moeder gezien (De Rycke & Van den Bergh, 2003). Dit zou een mogelijke verklaring kunnen zijn voor de iets sterkere invloed van de relatie met vader op het zelfwaardegevoel.

Hoewel de literatuur aantoont dat jongeren zich doorheen de ontwikkeling losmaken van hun ouders en zich voor emotionele steun steeds meer tot hun vrienden richten, blijkt deze tendens geen negatieve weerslag te hebben op de rol die de kwaliteit van de relatie met ouders speelt in het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongeren. Ook werd vastgesteld dat jongens hierin niet verschillen van meisjes; een positieve relatie met ouders is voor beide geslachtsgroepen even belangrijk.

De hypothese dat de invloed van de kwaliteit van de relatie met ouders op het zelfwaardegevoel zal afnemen van zodra jongeren naar de hogeschool/universiteit gaan werd niet bevestigd. Wel werden andere verschillen naar onderwijsvorm vastgesteld. Zo blijkt de kwaliteit van de relatie met vader een grotere invloed uit te oefenen op het zelfwaardegevoel van jongeren uit het tso dan van jongeren uit het aso, kso en bso.

8.2 Rol van vriend(inn)en

In de eerste regressieanalyse werd vastgesteld dat de *kwaliteit van de relatie met beste vriend(in)* geen significante rol speelt in het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongeren. Omdat deze bevinding zowel tegen het continuïteits- als tegen het compensatiemodel ingaat en in de literatuur gewezen wordt op het feit dat jongeren de

beschikbaarheid van voldoende vrienden om samen activiteiten mee uit te voeren soms belangrijker vinden dan de kwaliteit van deze vriendschappen, werd de analyse herhaald met toevoeging van de variabele ‘aantal beste/echte vriend(inn)en’. Deze analyse leverde wel significante resultaten op. *Het aantal beste/echte vriend(inn)en* lijkt dus belangrijker te zijn voor het zelfwaardegevoel van Vlaamse jongeren dan de *kwaliteit* van deze vriendschappen.⁹

Verder werden, wat de rol van het aantal vrienden voor het zelfwaardegevoel betreft, significante groepsverschillen gevonden in de analyses die uitgevoerd werden op het databestand ‘Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld’. De impact van het aantal vriend(inn)en op het gevoel van zelfwaarde neemt toe naarmate men ouder wordt. Verder werd vastgesteld dat het aantal vriend(inn)en minder belang heeft voor het zelfwaardegevoel van jongeren uit het aso en kso dan van jongeren uit het tso.

8.3 Rol van leerkracht

De kwaliteit van de relatie met leerkracht is voornamelijk van belang voor het zelfwaardegevoel van *meisjes*. Daarnaast werd aangetoond dat de relatie met leerkracht een minder grote rol speelt in het zelfwaardegevoel van jongeren die tso volgen dan van jongeren die in het bso schoollopen. Hoewel in de binaire analyses (zowel in JOP-monitor 1 als in het JVGG-bestand) ook leeftijdsverschillen in de samenhang tussen de kwaliteit van de relatie met leerkracht en het zelfwaardegevoel geïdentificeerd werden, toonde een General Linear Model met interactie-effecten aan dat deze niet significant zijn.

9. Conclusie

Een schets van recent onderzoek naar het welbevinden van Vlaamse jongeren toonde aan dat het met hen helemaal niet slecht gaat. Ze gaan graag naar school, staan matig positief tegenover de toekomst en zijn tevreden met zichzelf. In deze bijdrage werd één aspect van het welbevinden, nl. het zelfwaardegevoel, verder toegelicht. Raadpleging van nationale en internationale theorievorming en onderzoek toonde aan dat het zelfwaardegevoel gedeeltelijk bepaald wordt door de kwaliteit van relaties met significante anderen. Op basis van JOP-monitor 1 en het databestand van het onderzoek ‘Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en geteld’, werd in dit hoofdstuk nagegaan wie deze significante anderen zijn, welke rol ze spelen met betrekking tot

9. Men dient hier in het achterhoofd te houden dat ‘kwaliteit van relatie met vriend(in)’ niet op het databestand van JVGG getest kon worden en de schaal uit het JOP slechts vier items bevat (zie bijlage). Deze schaal is wel intern consistent (Cronbach $\alpha = .78$).

het zelfwaardegevoel en hoe deze rol varieert naargelang geslacht, leeftijd en onderwijsvorm.

Deze analyses toonden in de eerste plaats aan dat een goede verstandhouding met vader en moeder van groot belang is en blijft voor het gevoel van zelfwaarde van *alle* Vlaamse jongeren; in dit verband konden geen significante leeftijds- of geslachtsverschillen geïdentificeerd worden. Het belang van de relatie met vader varieert wel naargelang de onderwijsvorm waarin men les volgt.

Verder is niet zozeer de kwaliteit van vriendschapsrelaties maar wel het aantal vrienden van belang voor het zelfwaardegevoel. Hoe ouder men wordt, hoe belangrijker een voldoende aantal vrienden wordt voor een positief zelfwaardegevoel. Ook bleek het aantal vrienden significant belangrijker te zijn voor het zelfwaardegevoel van jongeren die les in het tso volgen dan van jongeren uit het aso en kso. Ten slotte werd vastgesteld dat de kwaliteit van de relatie met leerkracht vooral een impact heeft op het zelfwaardegevoel van *meisjes*.

Bibliografie

- Ackaert, L., Brants, P., De Rycke, L., & Van Den Bergh, B. (2003). *Kom je dat thuis eens vertellen? Visies van ouders en kinderen op het dagelijks leven in het gezin*. Leuven: Acco.
- Allen, J.P., Marsh, P., McFarland, C., Boykin McElhaney, K., Land et al. (2002). Attachment and Autonomy as Predictors of the Development of Social Skills and Delinquency during Midadolescence [Electronic version]. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 70(1), 56-66.
- Alt, C. (2008). Out of the Mouth of Babes and Sucklings – Social Monitoring from the Point of View of Children. *Deutsches Jugendinstitut Bulletin, Youth in Europe, Special English edition*, 28-31.
- Baumeister, R.F. (1993). Understanding the Inner Nature of Low Self-Esteem. Uncertain, Fragile, Protected and Conflicted. In R.F. Baumeister (Ed.), *Self-Esteem. The Puzzle of Low Self-Regard* (pp. 201-218). New York: Plenum Press.
- Brutsaert, H. (1990). Changing Sources of Self-Esteem among Girls and Boys in Secondary Schools [Electronic version]. *Urban Education*, 24(4), 432-439.
- Buyse, E. (2007). *The Quality of the Teacher-Child Relationship. Antecedents and Consequences for Children's Early Psychosocial Adjustment*, onuitgegeven doctoraatsthesis, K.U.Leuven, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Centrum voor Schoolpsychologie.
- Cantril, H. (1965). *The Pattern of Human Concerns*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Carlo, G., Fabes, R.A., Laible, D., & Kupanoff, K. (1999). Early Adolescence and Prosocial/Moral Behavior II: The Role of Social and Contextual Influences [Electronic version]. *The Journal of Early Adolescence*, 19, 133-147.
- Cast, A.D., & Burke, P.J. (2002). A Theory of Self-Esteem [Electronic version]. *Social Forces*, 80(03), 1041-1068.
- Crocker, J., Luthanen, R.K., Cooper, M.L., & Bouvrette, A. (2003). Contingencies of Self-Worth in College Students: Theory and Measurement [Electronic version]. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(5), 894-908.
- Cross, S.E., & Madson, L. (1997). Models of the Self: Self-Construals and Gender [Electronic version]. *Psychological Bulletin*, 122(1), 5-37.

- Currie, C., Roberts, C., Morgan, A., Smith, R., Settertobulte, W., Samdal, O. et al. (Eds.) (2004). *Young People's Health in Context: international Report from the HBSC 2001/02 Survey. WHO Policy Series: Health Policy for Children and Adolescents, nr. 4*. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe. Geraadpleegd op <http://www.hbsc.org/publications/reports.html>.
- Debusscher, M., & De Graef, S. (2008). *Het onderzoeksrapport Jongeren en Vriendschap*. Berchem: In Petto.
- Dekovic, M., & Buist, K.L. (2004). Psychosociale ontwikkeling: de rol van het gezin. In J. de Wit, W. Slot & M. Van Aken (Red.), *Psychologie van de adolescentie. Basisboek* (pp. 75-93). Baarn: HBUitgevers.
- De Mayer, L., Heughebaert, H., Van Belle, V., Theuninck, B., De Wolf, B., Verbaenen, I. et al. (2003). *H²O-Handleiding voor Houders van Ouders*. Berchem: In Petto.
- De Rycke, L., Van den Bergh, B. (2003). Communicatie, opvoeding en zelfwaardering. Invloed van perceptie van communicatie- en opvoedingskenmerken in het gezin op de zelfwaardering van kinderen en jongeren. In B. Van den Bergh, L. Ackaert, L. De Rycke (Red.), *Tienertijd. Communicatie, opvoeding en welzijn in context: 10- tot 18-jarigen, ouders en leerkrachten bevraagd* (pp. 167-198). Antwerpen: Garant.
- de Wit, J., Slot, W., & van Aker, M. (Red.) (2004). *Psychologie van de adolescentie. Basisboek*. Baarn: HBUitgevers.
- De Witte, H., Hooge, J., & Walgrave, L. (Red.). (2000). *Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Donders, W., & Verschuere, K. (2004). Zelfwaardering en acceptatie door leeftijdgenoten. Een longitudinaal onderzoek bij basisschoolkinderen. *Kind en adolescent*, 25(2), 74-90.
- Elchardus, M., De Groof, S., Debusscher, M., Derks, A., Glorieux, I., Hooge, M. et al. (1999). *Zonder Maskers. Een actueel portret van jongeren en hun leraren*. Gent: Globe.
- Elchardus, M., & Smits, W. (2007). *Het grootste geluk*. Leuven: LannooCampus.
- Esman, A.H. (1990). *Adolescence and Culture*. New York: Columbia University Press.
- Foblets, M., Djait, B., & Pieters, K. (Red.) (2004). *Mietjes en macho's: Allochtone jeugd delinquentie*. Leuven: Acco.
- Forney, W.S., Forney, J.C., & Crutsinger, C. (2005). Gender, Delinquent Status, and Social Acceptance as Predictors of the Global Self-Esteem of Teens [Electronic version]. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 33(3), 208-219.
- Fraley, R.C., & Davis, K.E. (1997). Attachment Formation and Transfer in Young Adults' Close Friendships and Romantic Relationships [Electronic version]. *Personal Relationships*, 4, 131-144.
- Gecas, V., & Seff, M. (1990). Families and Adolescents: A Review of the 1980s [Electronic version]. *Journal of Marriage and the Family*, 52(4), 941-958.
- Haesendonck, S., Meyten, G., Tiggelovend, I., Lambrichts, I., Van den Bergh, W. & De Wolf, B. (2000). 'Gelukkig zijn' *Het onderzoeksrapport*. Berchem: In Petto.
- Harter, S. (1999). *The Construction of the Self. A Developmental Perspective*. New York: The Guilford Press.
- Harter, S. (1993). Causes and Consequences of Low Self-Esteem in Children and Adolescents. In R.F. Baumeister (Ed.), *Self-Esteem. The Puzzle of Low Self-Regard* (pp. 87-116). New York: Plenum Press.
- Hay, I., & Ashman, A.F. (2003). The Development of Adolescent's Emotional Stability and General Self-Concept: the Interplay of Parents, Peers, and Gender [Electronic version]. *International Journal of Disability, Development and Education*, 50(1), 77-91.
- Hay, I., Ashman, A.F., & Van Kraayenoord, C.E. (1997). Investigating the Influence of Achievement on Self-Concept Using an Intra-Class Design and a Comparison of the PASS and SDQ-1 Self-Concept Tests [Electronic version]. *British Journal of Educational Psychology*, 67, 311-321.

- Helm, C. (2007). Teacher Dispositions Affecting Self-Esteem and Student Performance [Electronic version]. *The Clearing House, January/February*, 109-110.
- Herz, L., & Gullone, E. (1999). The Relationship between Self-Esteem and Parenting Style [Electronic version]. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 30*(6), 742-761.
- Hooge, J., Decaluwe, L., & Goossens, L. (2000). Identiteit en psychisch welbevinden. In H. De Witte, J. Hooge & L. Walgrave (Red.), *Jongeren in Vlaanderen: gemeten en geteld* (pp. 35-58). Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- Huebner, E.S. (2004). Research on Assessment of Life Satisfaction of Children and Adolescents [Electronic version]. *Social Indicators Research, 66*, 3-33.
- Humphrey, N. (2004). The Death of the Feel-Good Factor?: Self-Esteem in the Educational Context [Electronic version]. *School Psychology International, 25*, 347-360.
- Huysmans, H. (2007). Tevreden over zichzelf, de buurt en met een gevoel van veiligheid op weg naar een hoopvolle toekomst. In N. Vettenburg, M. Elchardus & L. Walgrave (Eds.), *Jongeren in cijfers en letters. Bevindingen uit JOP-monitor 1* (pp. 161-174). Leuven: LannooCampus.
- Jackson, S., Bijstra, J., Oostra, L., & Bosma, H. (1998). Adolescents' Perceptions of Communication with Parents Relative to Specific Aspects of Relationships with Parents and Personal Development. *Journal of Adolescence, 21*, 305-322.
- Josephs, R.A., Tafarodi, R.W., & Markus, H.R. (1992). Gender and Self-Esteem [Electronic version]. *Journal of Personality and Social Psychology, 63*(3), 391-402.
- Kling, K.C., Hyde, J.S., Showers, C.J. & Bushnell, B.N. (1999). Gender Differences in Self-Esteem: A Meta-Analysis [Electronic version]. *Psychological Bulletin, 125*(4), 470-500.
- Laible, D.J., Carlo, G., & Roesch, S.C. (2004). Pathways to Self-Esteem in Late Adolescence: the Role of Parent and Peer Attachment, Empathy, and Social Behaviors [Electronic version]. *Journal of Adolescence, 27*, 703-716.
- Lamb, M.E., & Tamis-LeMonda, C.S. (2004). The Role of the Father. An Introduction. In M.E. Lamb (Ed.). *The Role of the Father in Child Development* (pp. 1-31). San Francisco: John Wiley & Sons, Inc.
- Locker, L., & Cropley, M. (2004). Anxiety, Depression and Self-Esteem in Secondary School Children: An Investigation into the Impact of Standard Assessment Tests (SATs) and Other Important School Examinations [Electronic version]. *School Psychology International, 25*, 333-345.
- Ludwig, K.B., & Pittman, J.F. (1999). Adolescent Prosocial Values and Self-Efficacy in Relation to Delinquency, Risky Sexual Behavior, and Drug Use [Electronic version]. *Youth Society, 30*, 461-482.
- Maôano, C., Ninot, G. & Bilard, J. (2004). Age and Gender Effects on Global Self-Esteem and Physical Self-Perception in Adolescents [Electronic version]. *European Physical Education Review, 10*(1), 53-69.
- McGinley, K. (2002). *The Relationship between the Self-Esteem of Students and their Perception of their Teacher's Style of Teaching*. Onuitgegeven licentiaatsthesis, University of Wisconsin-stout.
- Mestdag, I., & Siongers, J. (2002). Cultuur met de paplepel ingegoten? Over de overdracht van media- en smaakvoorkeuren tussen ouders en kinderen. In M. Elchardus & I. Glorieux (Red.), *De symbolische samenleving* (pp. 127-149). Tiel: Lannoo.
- Muijs, R.D. (1997). *Self, School and Media. A Longitudinal Study of Media Use, Self-Concept, School Achievement and Peer Relations Among Primary School Children*. Onuitgegeven doctoraatsthesis, K.U.Leuven, Faculteit Sociale Wetenschappen, Departement Communicatiewetenschappen.
- O'Dea, J.A. (2004). Evidence for a Self-Esteem Approach in the Prevention of Body Image and Eating Problems among Children and Adolescents [Electronic version]. *Eating Disorders, 12*, 225-239.

- Ooi, Y.P., Ang, R.P., Fung, D.S.S., Wong, G., & Cai, Y. (2006). The Impact of Parent-Child Attachment on Agression, Social Stress and Self-Esteem [Electronic version]. *School Psychology international*, 27, 552-566.
- Park, N. (2004). The Role of Subjective Well-Being in Positive Youth Development [Electronic version]. *The Annals of the American Academy*, 591, 25-39.
- Park, N. (2005). Life Satisfaction Among Korean Children and Youth: A Developmental Perspective [Electronic version]. *School Psychology International*, 26, 209-223.
- Park, N., & Huebner, E.S. (2005). A Cross-Cultural Study of the Levels and Correlates of Life Satisfaction among Adolescents [Electronic version]. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36, 444-456.
- Parker, J.S., & Benson, M.J. (2004). Parent-Adolescent Relations and Adolescent Functioning: Self-Esteem, Substance Abuse, and Delinquency. *Adolescence*, 39(155), 519-530.
- Pieters, K. (2004). De belevingswereld van autochtone jongeren. In M. Foblets, B. Djait & K. Pieters (Red.), *Mietjes en macho's: Allochtone jeugddelinquentie* (pp. 55-118). Leuven: Acco.
- Rosenberg, M. (1979). *Conceiving the Self*. New York: Basic books.
- Ross, C.E., & Broh, A.B. (2000). The Roles of Self-Esteem and the Sense of Personal Control in the Academic Achievement Process [Electronic version]. *Sociology of Education*, 73(4), 270-284.
- Ryan, R.M., Stiller, J.D., & Lynch, J.H. (1994). Representations of Relationships to Teachers, Parents, and Friends as Predictors of Academic Motivation and Self-Esteem [Electronic version]. *The Journal of Early Adolescence*, 14(2), 226-249.
- Schwalbe, M.L., & Staples, C.L. (1991). Gender Differences in Sources of Self-Esteem [Electronic version]. *Social Psychology Quarterly*, 54(2), 158-168.
- Siongers, J. (2007). *Van generatie op generatie. Een cultuursociologische benadering van de gelijkenschappen in houdingen en smaken tussen ouders en hun adolescente kinderen*. Onuitgegeven doctoraatsthesis, Vakgroep Sociologie, Vrije Universiteit Brussel, Onderzoeksgroep TOR.
- Soenens, B. (2006). *Psychologically Controlling Parenting and Adolescent Psychosocial Adjustment*. Onuitgegeven doctoraatsthesis, K.U.Leuven, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, Centrum voor Ontwikkelingspsychologie.
- Sousa, L., & Lyubomirski, S. (2001). Life Satisfaction [Electronic version]. In J. Worell (Ed.), *Encyclopedia of Women and Gender: Sex Similarities and Differences and the Impact of Society on Gender* (pp. 667-676). San Diego (CA): Academic Press.
- Stein, J.A., Newcomb, M.D., & Bentler, P.M. (1992). The Effect of Agency and Community on Self-Esteem: Gender Differences in Longitudinal Data [Electronic version]. *Sex Roles*, 26, 465-481.
- Twenge, J.M., & Campbell, W.K. (2002). Self-Esteem and Socioeconomic Status: A Meta-Analytic Review [Electronic version]. *Personality and Social Psychology Review*, 6(1), 59-71.
- Updegraff, K.A., Madden-Derdich, D.A., Estradan A.U., Sales, L.J., & Leonard, S.A. (2002). Young Adolescents' Experiences with Parents and Friends: Exploring the Connections [Electronic version]. *Family Relations*, (51)1, 72-80.
- Van Welzenis, I. (1995). *Het toekomstperspectief en zelfconcept van maatschappelijk kwetsbare en delinquente jongens*. Onuitgegeven doctoraatsthesis, K.U.Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, Onderzoeksgroep Jeugdcriminologie.
- Vasconcellos, J. (1989). Preface. In A.M. Mecca, N.J. Smelser & J. Vasconcellos (Eds.), *The Social Importance of Self-Esteem* (pp. xi-xxi). Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Wells, E.L., & Rankin, J.H. (1983). Self-Concept as a Mediating Factor in Delinquency [Electronic version]. *Social Psychology Quarterly*, 46(1), 11-22.

Wilkinson, R.B. (2004). The Role of Parental and Peer Attachment in the Psychological Health and Self-Esteem of Adolescents [Electronic version]. *Journal of Youth and Adolescence*, 33(6), 479-493.

10. Bijlage

10.1 JOP-monitor 1: gebruikte schalen

De kwaliteit van de relaties wordt gemeten aan de hand van vier Likert-schalen:

1. *Relatie vader (responsiviteit van de vader)*

Mijn vader helpt mij als ik het moeilijk heb.

Als ik ergens over pieker of verdrietig ben, dan begrijpt mijn vader wat er aan de hand is.

Als het niet zo goed gaat met mij, dan lukt het mijn vader om mij te troosten.

Als ik met mijn vader over mijn problemen praat, dan helpt hij mij echt.

Mijn vader weet precies wanneer ik het ergens moeilijk mee heb.

Ik kan goed met mijn vader praten over alles.

Mijn vader weet heel goed wat ik wil of voel.

Verklaarde variantie (R²): 38.1%

Cronbach α : .95

2. *Relatie moeder (responsiviteit van de moeder)*

Mijn moeder helpt mij als ik het moeilijk heb.

Als ik ergens over pieker of verdrietig ben, dan begrijpt mijn moeder wat er aan de hand is.

Als het niet zo goed gaat met mij, dan lukt het mijn moeder om mij te troosten.

Als ik met mijn moeder over mijn problemen praat, dan helpt zij mij echt.

Mijn moeder weet precies wanneer ik het ergens moeilijk mee heb.

Ik kan goed met mijn moeder praten over alles.

Mijn moeder weet heel goed wat ik wil of voel.

Verklaarde variantie (R²): 17.0%

Cronbach α : .94

3. *Relatie beste vriend(in)*

Van mijn vriend(in) leer ik veel.

Ik vertrouw mijn vriend(in) in alles.

Ik zou mijn beste vriend(in) nooit laten vallen, ongeacht wat hij/zij gedaan heeft.

Bij mijn vriend(in) kan ik altijd terecht, ook als het even minder gaat.

Verklaarde variantie (R²): 32.3%

Cronbach α : .78

4. *Relatie leerkracht*

Ik ben tevreden over de contacten met de docenten/leerkrachten.

De meeste leerkrachten/docenten zijn bereid om met ons te praten als ons iets niet bevalt.

We kunnen openlijk onze mening geven, ook als die verschilt van die van de leerkrachten/docenten.

Onze leerkrachten nemen ons niet serieus.

Verklaarde variantie (R²): 14.0%

Cronbach α : .75

10.2 'Jongeren in Vlaanderen. Gemeten en Geteld': gebruikte schalen

De kwaliteit van relaties wordt gemeten aan de hand van drie Likert-schalen:

1. Relatie vader (responsiviteit van de vader)

Mijn vader helpt mij goed als ik het moeilijk heb.

Als ik ergens over pieker of verdrietig ben, dan begrijpt mijn vader wat er aan de hand is.

Als het niet zo goed gaat met mij, dan lukt het mijn vader om mij te troosten.

Als ik met mijn vader over mijn problemen praat, dan helpt hij mij echt.

Mijn vader weet precies wanneer ik het ergens moeilijk mee heb.

Als ik verdrietig ben of ergens mee zit, dan heeft mijn vader dat in de gaten.

Mijn vader weet heel goed wat ik wil of voel.

Ik kan goed met mijn vader praten over alles.

Verklaarde variantie (R²): 73.4%

Cronbach α : .95

2. Relatie moeder (responsiviteit van de moeder)

Mijn moeder helpt mij goed als ik het moeilijk heb.

Als ik ergens over pieker of verdrietig ben, dan begrijpt mijn moeder wat er aan de hand is.

Als het niet zo goed gaat met mij, dan lukt het mijn moeder om mij te troosten.

Als ik met mijn moeder over mijn problemen praat, dan helpt hij mij echt.

Mijn moeder weet precies wanneer ik het ergens moeilijk mee heb.

Als ik verdrietig ben of ergens mee zit, dan heeft mijn moeder dat in de gaten.

Mijn moeder weet heel goed wat ik wil of voel.

Ik kan goed met mijn moeder praten over alles.

Verklaarde variantie (R²): 72.4%

Cronbach α : .95

3. Relatie leerkracht

Er zijn genoeg leraren/leraressen die geduldig luisteren als ik iets vraag.

Er zijn weinig leraren/leraressen die me begrijpen.

De meeste leraren/leraressen geven goed les.

Er zijn weinig leraren/leraressen die me goed helpen met mijn werk voor school.

De meeste leraren/leraressen zijn aardig tegen mij.

Sommige leraren/leraressen behandelen je als een klein kind.

Ik vind dat de meeste leraren/leraressen eerlijk straf geven.

Er zijn leraren/leraressen waaraan ik een hekel heb.

Verklaarde variantie (R²): 40.5%

Cronbach α : .78